

A MAGYAR

ORSZÁGGYŰLÉSI PÁRTOK KÜZDELMEI

A KORONÁZÁSTÓL

A DEÁK ÉS BALKÖZÉP PÁRTOK EGYBEOLVADÁSÁIG

(1867-1874.)

ÍRTA:
MÓRICZ PÁL

I. KÖTET

BUDAPEST, 1892.

AZ »ORSZÁGGYŰLÉSI ÉRTESEITŐ« KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁJA
IV.. GRANÁTOS-UTCZA 1.

TARTALOM.

Előszó	1
Életrajzok:	
Tisza Kálmán	7
Ghyczy Kálmán	18
Nyáry Pál	27
Péchy Tamás	34
Br. Simonyi Lajos	37
Vukovics Sebő	40
Tolcsvai Bónis Sámuel	46
Jókai Mór	49
Ludvigh János	55
Ivánka Imre	57
Br. Bánffy Dezső	65
Br. Podmaniczky Frigyes	68
Szontagh Pál	71
Lukács György	76
Csernatony Lajos	81
Miskolczy Lajos	86
Bajczai Beliczey István	93
Eszterházy István gróf	98
Hegedűs Sándor	101
Várady Gábor	105
Vécsey Tamás	113
Bethlen Gábor gróf	122
Tisza László	128

ELŐSZÓ.

Mielőtt a balközép-párt és a Deák-párt fúziójának története megírásához fogtam volna, hosszasan gondolkodtam a két párt egymás közti viszonyáról, és azon eredményre jutottam, hogy aligha volt még egymás ellen évekig küzdött politikai pártok közt nagyobb egység az alapelvekre nézve, mint az egykori Deák-párt és néhai balközép párt között volt. Lényeges differenciát csak a közjogi kérdés képezett.

Mind a két párt egyaránt a szabadelvűség zászlaját lobogtatta s kivéve a közjogi kérdést, a fő irányra nézve nem volt eltérés közöttük. Csak a szabad eszmék megvalósításának sorrendjére, alkalmazására nézve fordultak elő eltérések.

Az Ausztriával kötött kiegyezés alkalmával a balközép vezérférfiai azt hitték, hogy többet követelve, erélyesebben sürgetve, tovább kitartva, az ország függetlensége és önállósága tekintetében többet lehetne elérni, de hogy ezek ellenére mily közel állott a két párt alapelveire nézve,

bizonyítja azon körülmény is, hogy mikor Andrassy Gyula gróf megbízott a cabinet alakításának előkészületeivel, felszólította Tisza Kálmánt és Gicz Kálmánt, hogy lépjenek be ministeriumába.

Midőn később báró Podmaniczky Frigyes, Prónay József és Kármán Lajos és ismét később Schwarcz Gyula a Deák-párthoz közeledtek, másfelől pedig gróf Zichy Jenő és Mocsáry Lajos a Deák-párt soraiból kiléptek és a balközép-párthoz csatlakoztak, azt elvtagadásnak senki sem tekintette.

A balközép programja készítése alkalmával Tisza Kálmán abba fölvetette, hogy meg fogjuk várni az időt és körülményeket, a melyek között pártunk programja életbeléptetését megkísérelhetjük.

Az alkalmas idő megválasztása nélkül egy népszerű pártvezér beviheti pártját, sőt az egész országot oly zűrzavarba, melyből a kibontakozás csaknem lehetetlen, a miből azután az országra nézve a szerencsétlenségek hosszú sora származhat.

Tisza Kálmán ezen nagyjelentőségű nyilvánítása nélkül nem is lett volna azon mély belátású pártvezér, a milyenül később tényleg bevált, mert csak ezen nyilatkozat tette lehetővé minden következetlenség nélkül a fúziót.

Az egyesülés előzményei alatt előfordultak

számos nehézségek, melyeknek elhárítása, mikénti megoldása minden esetre históriai becszel bír.

Ezen feladat megoldásához, mint szemtanú, elfogultságtól és pártszenvédélytől menten hozzá akartam járulni és hogy ez nagy horderejű politikai esemény volt, azt bizonyítják a jelenlegi német historikusok egy jelesebbjének, dr. Theodor Flate-nak » Geschichte der neuen Zeit« című munkájának következő sorai: »Es war daher eine bedeutungsreiche Wendung, als im Jahre 1875 das linke Zentrum des Pester Reichstages unter Führung Koloman Tizzas, gedrängt durch die Finanznoth des Landes den Widerstand gegen den Ausgleich von 1867 aufgab, und sich mit der Deákischen zu einer grossen liberalen Partei vereinigte, welche dadurch die masgebende wurde.

Tisza selbst trat in das Cabinet und übernahm am 21. Oktober die Präsidentschaft desselben.

In seiner Hand lagen demnach die Unterhandlungen wegen Erneuerung des Ende 1877 ablaufenden Ausgleiches mit Oesterreich.«

Az itt idézett sorok írója egyáltalában nem osztrák-, még kevésbé magyarbarát és csak a históriai valóságnak hódolva, írta ezen kétségtelen igazságokat és minő torzkritikákat írtak itthon Tisza felől (Lásd: s Tisza Kálmán pro-

grammja conservativ világításban« és »Tisza Kálmán 1877.«)

Nem ereszkedem czáfolatába ezen valótlan bírálatnak, de megírom a pártok küzdelmeit úgy, a mint volt, hogy ítélhessen felette maga az olvasóközönség.

ÉLETRAJZOK.

TISZA KÁLMÁN.

A balközép nagy nevű vezére, Magyarországnak 15 hosszú éven keresztül minisztere, 14 és fél évig miniszterelnöke, születelt 1830-ban, deczember 16-án. Neveltetése az apai háznál történt. 1848-ban mint nemzetőr ott volt Panendorfnál, különben a kultuszminisztériumba neveztetett ki tiszteletbeli, majd valódi fogalmazóvá.

A forradalom után hosszú utazást tett Francia-, Német-, Angolországban és Belgiumban; Berlinben 1850–51-dik évben tanult. Különös hévvel tanulmányozta az angol államférfiak életét, működését s beszédeit; modorában magában volt valami keresetlenség és rideg angol előkelőség.

Családi körülményei igen szerencsések voltak. Édes atya Borosjenői Tisza Lajos s édes anyja, gróf Széki Teleki Juliánná nemcsak előkelő s szép, de érényekben is gazdag emberek valának, kik az ifjúnak nemcsak tudományos képzettsége, de jellemének és jelleme szigorúságának kifejtésére is nagy gondot fordítottak. Feleségül vette Degenfeld Schomburg Ilona grófnőt. A legszerencsésebb házasság, a melyet köthetett, mert míg egyfelől a szövetséget a legbensőbb vonzalom idézte elő, vallás, vagyon és polgári állás előkelősége mind összhangzólag működtek a boldog

családi szövetségre, melyet Isten testileg és lelkileg szép három fiú és egy leánygyermekkel, maig is élő négy tagjával a családnak áldott meg.

Tisza Kálmán 1854-ben a nagy-szalontai helvét hitvallású egyházmegye segédgondnokává választatott. Később báró Vay Miklós kancellár által Biharmegye főispánjává neveztetett ki, mit azonban el nem fogadott. Az 1861-iki országgyűlésen mint Debreczen város képviselője jelent meg.

Szereplései inkább egyházi, mint politikai téren kezdődtek. A gróf Thun-féle rendeletek és különösen a protestantizmus autonómiáját megtámadó szeptemberi protestáns pátens ellen hatalmasan küzdött. Barátai, sőt politikai ellenfelei már akkor nagy jövődőt jósoltak neki. Bámulták a mérsékletet és elismeréssel gratuláltak bátorságához, melyet mint fiatal ember tanúsított. Ezen nagy mozgalomnak kihatása volt az ország alkotmányának visszaszerzésére; minden ember érezte, hogy itt az idő és sorakozni kell az alkotmányos jogok visszaszerzéséhez.

Tisza Kálmán az 1861-iki megyei életben nagy tapintatosságot tanúsított. A 48 előtti időkben az adminisztratív rendszer alatt Biharban végtelenül elkeseredett tusák folytak. A pártok élén Tisza Lajos, Biharmegye adminisztrátora és Beöthy Ödön, Biharmegye nagy nevű követe állottak egymással szemben, és a Montechiek s Capulettiak sem folytattak hajdan elkeseredettebb harcot. Tisza Kálmán ezen reminiszcenciákat eltörölni, megszüntetni akarta s ezt tapintatos eljárással el is érte. És ha mondhatni, hogy Biharmegyében némelyeket talán másképp lehetett és kellett volna tenni, mint ahogy ő intézte, azok is a múlt keserű

remineszcenciáinak elenyésztése czéljából tétettek úgy, a hogy történtek.

Mint politikai pártvezér és mint államférfiú 1861-ben gróf Teleki László halála után foglalt helyet és azok, kik eljárását szigorú bíráló alá vették, kárhoztatták fellépését s kárhoztatták akkor a kiegyezés után s kárhoztatták politikai pályája leghatalmasabb korszakában is: minisztersége alatt. Az egymással szemben álló pártok az ellenfelek megítélésében bizonyos elfogultságot tanúsítottak. Ritkaság az, hogy élő politikai embernek politikai ellenfelei szolgáltsanak igazságot; azonban azok, kik Tisza Kálmán politikai beszédeit, életét, kormányzási idejét figyelmesen észlelték, kénytelenek lesznek magok is idővel elismerni, hogy azok mind az ország konszolidására, mind az alkotmányosság fejlesztésére, biztosítására jótékonyan hatottak.

Mint ellenzéki vezért és ellenzéki férfiút különösen jellemezte, hogy a forradalom irányát mindenkor és mindenben határozottan visszautasította. Már 1861. május 16-án a képviselőházban a határozati javaslatról tartott beszédének egy passzusában ezeket mondja:

»Határozatban lehet egyedül mondanunk azt, a mit elmondani szükséges. Valóban csodálkozom azon, hogy a törvényhez ily szoros ragaszkodást, hogy lehet a törvényes alapokon való békés kiegyenlítés gátjául tekinteni, s még annyival inkább valami forradalmi irányú lépésnek tartani, midőn a forradalmat mindig és egyedül e törvény áthágása által lehet előidézni és valóban átkos forradalmat akkor, ha az hátrafelé történik.«

Úgy akkor, mind a határozati párt egy szélső árnyalatának fellépésekor, mind később a 48 as párt

elleni küzdelemben, valamint a nemzetiségekkel szemben való fellépésében, mint fiatal pártvezér, mint érett államférfi, mint kormányférfi folytonosan egy és ugyanazon határozott irányt követte, mely nem volt sem aulikus, sem forradalmi.

Kérdik és sokan kérdezték, mi célja volt akkor annak, hogy a határozati párt a Deák-párttól különvált. A felelet egyszerű: Tisza Kálmán, Ghyczy Kálmán és az ő nagy pártja eleinte nem hitt a kibékülés őszinteségében, s azt hitték, hogy az osztrák politika szorultságában kész ugyan koncessziókat tenni, de Magyarország függetlenségét, különállását, alkotmányos szabadságát elismerni eszeágában sincs. Tehát, a kik így voltak meggyőződve, azoknak vitatni kellett a törvény által adott és biztosított jogokat és azok teljességben való visszaszerzésének szükségességét.

Az én magánvéleményem szerint a balközéppártnak fellépése politikai szükségesség volt a haza békés fejlődésére nézve is. Ugyanis midőn az 1848-49-iki egyezmények folytán a kormány Debreczenbe szorult, egynehány vármegye maradt birtokában. Ezen néhány vármegye magában foglalta a magyarság, különösen a protestáns magyarság jelentékeny számát. Minden ember 16 évtől 46 évig fegyverre szólított s az idősebbek is szívvel-lélekkel szolgálták a szabadság harcát és szerezték be azon segédeszközöket, melyek nélkül háborút folytatni lehetetlen. Az általános lelkesültségnek, erőfeszítésnek volt következménye a tavaszi hadjárat dicsősége. A szolnoki csatától Nagy-Sarlóig, a rácz lázadás fészkeitől Titelig győztek csapataink s Erdélyből a császári hadsereget a muszkákkal együtt kiverték a brassói szorosnál egész Oláhországba.

győzelmes hadseregünkben szolgált akkor még gyerekek emberek 1867-ben független választókká lettek, kiket nem vezetett a dászkál, nem parancsol nekik a szolgabíró.

Tagadhatatlan, hogy ezen öntudatos választóknál a forradalmi irány volt a kedvencz eszme. Ha valaki jött s azt mondta, én Kossuth apántól jövök, a ki ezt vagy azt üzeni, még ha kétes jellemű ember volt is, mint az ál Wesselényi, hirtelen követőkre talált, és ha akkor Tisza Kálmán népszerű neve, vagyona, társadalmi állása ezen forradalmi úzusnak határozottan ellene nem szegül, az egész alföld ezen irányba sodor-tatik.

Csak arra, a mit a balközép mindig mondott, hogy mi is független Magyarországot akarunk, de békés utón elérni, arra fordultak meg a választók legintelligensebbjei, mondhatni a birtokos osztály legnagyobb része. Ez az egy tény eléggé igazolja Tisza fellépésének nemcsak jogosultságát, de viszonyainkat tekintve, hazafias irányát és a legjózanabb politika követését.

De azt kérdezték még, hogy a kiegyezés után miért volt szükséges a balközép létezése?

Először azért, mert a kiegyezésben biztosított jogoknak kellett, hogy az élet által érvény szereztessék, másodsor, hogy legyen egy alkotmányos parlamenti párt, mely a kormányt az alkotmányosság felforgatása nélkül bármikor kezébe vehesse. És míg a következések fenyegetők nem valának, Tisza Kálmán hangsúlyozta, hogy a kard, mely kezében van, eltörhet, de nem hajolhat meg s midőn fuzionális kísérleteket tettek, eleinte azt mondta, hogy »alkotmányos elveimnek egyik részét most akarom életbe léptetni.«

A pénzügyi zavarok és a Deák-pártnak töredékekre való szétszakadása kétségtelenül bizonyította az alkotmányos állapotok romlását és valódi hazafiság kellett ahhoz, lemondani sokról, a mi egy államférfiú előtt kedves és kívánatos, neki állani a munkának, a legkedvezőtlenebb körülmények között kiegyezni a a legnehezebb viszonyok között a pártokkal és Ausztriával, csak hogy a nemzet létét, jövőjét, alkotmányos szabadságát meg lehessen menteni. Hosszú országlási működését mint közel szemlélő nagy figyelemmel kísérem, senki kétségbe nem vonhat egyet, hogy t. i. minden ízében magyar politikát folytatott, hogy ezen magyar politikát érvényesíteni tudta Horvátországban, a Királyföldön és Bécsnél szemben.

Tisza Kálmánt az Isten is egy magyar politikai párt vezérévé teremtette, úgyis mint egyikét a legnagyobb magyar nemes birtokosoknak, úgyis mint befolyásos férfiút, családi összeköttetéseinél fogva. Bízta benne s szerették őt számosan felsőbb és alsóbb körökben egyaránt.

A csáki híres vadászatokon ismerte és szerette meg őt Wenckheim Béla br., a ki hozzá soha nem szűnő bizalommal és szeretettel viseltetett már akkor, mikor őt Bécsben még nem kedvelték. Magától Wenckheimtől hallottam, hogy midőn ő udvari körökben legelőször hozta szóba Tisza miniszterelnökségét, ropant csodálkoztak rajta, hogy miket beszél összevissza.

Az ő puritán jellemére világot vethet, hogy a hatvanas években egy igen nagy úr szembe jött vele egy indóháznál és kezét nyújtotta feléje. Ezen nagy úrral, daczára annak, hogy nem állott a jó hazafi

hírében, sok ember szerencsésének tartotta volna kezét fogni; a fiatal Tisza Kálmán azonban úgy tett, mintha nem vette volna észre és nem nyújtá a kezét a nagy úrnak.

Midőn a fiatal grófnőt haza vitte, háztartása terjedtebb és nagyobb volt, mint miniszterelnöksége korában. A fiatal házaspárt rendszeren négy, zsinóros inas szolgálta ki s 30-40 darab luxuló állott a geszti udvarban a javából. A gyakori vendégek mindig örömmel látottak valának a fiatal párnál. Nem volt ugyan a háznál semmi túlságos fényűzés, hanem volt komfort, szíves magyar vendéglátás s őseiktől örökölt gazdag magyaros asztal. Az asztalra csak 10 esztendő s érmelléki borok kerültek s felvidámították Biharország színejavát s Magyarország legnevezetesebb embereit, a kik gyakran fordultak meg náluk.

A híres geszti vadászatok után esténként a grófnő az asztalfőn teljesítette egészen reggelig a gondos, előzékeny s mindenre figyelmes háziasszony szerepét. Nem egyszer az érzelem, a lángoló szónoklatok s a jó zene mellett mosolyogva látta és hallotta vendégei túláradozó jókedvét s fenntartotta mindenkivel szemben azon kiváló magyar háziasszonyi modorát, a melyet utánozni nem lehet.

Annál kedvesebbek és nevezetesebbek voltak geszti vadászatai, mert akkor békóba volt verve a sajtó, el voltak fojtva a hazafiúi érzelmek nyilvánulásai, nem lehetett hangot adni nyilvánosan semminek s csak barát életben kerestek és találtak Magyarország jobbjai üdülést és szórakozást. Magától érthető tehát, hogy Tisza Kálmán geszti udvara fiatal éveiben látogatottabb, kedvesebb s keresettebb volt, mint midőn gondoktól

tépve és az ország s nem egyszer az egész monarchia gondjai nehezültek vállaira.

Régibb időben, midőn az alkotmányosság napja kisütött, Váradon, Debreczenben minden alkalmat felhasználtak, hogy a barátok összejöjjenek s ilyenkor Tisza Kálmán volt góczpontja a társaságnak. Baráti szeretettel és bizalommal öveztek körül minden alkalommal.

Tisza Kálmán midőn már a balközép-pártot megalapította, egy igen előkelő, vagyonos párt élén látta magát.

A balközép-párt tanácskozásait Ghyczy Kálmán ritka lelkiismeretességgel s némi skrupulózus gondossággal vezette. Elnöklése a valódi elnök mintaképe volt. Az elnöki széken keveset beszélt s ha rekapitulálta, a mit a szónokok mondtak, rendesen csaknem azonos szavakkal vette ki beszédjüknek eszenciáját és vont le belőle a konzekvenciákat és a többség precíz kívánsága szerint mondta ki a végzéseket. A törvényjavaslatok tüzetesen, nagy lelkiismeretességgel tárgyaltattak, Vécsey Tamás a párt jegyzője olvasta pontonként fel s a beadott indítványok megfontoltatván, kiigazítottak és átalakítottak. A szerint osztattak ki a politikai szerepek, hogy a párt tagjai bizonyos előkészültséggel menjenek az akkor nevezetes osztály-gyűlésbe és parlamentbe. Innen ered a kormánypárt igyekezete és készültsége az ellenzék támadásainak megfelelni és a Deák párt tehetségeiben gazdag szónokai nem is késtek úgy szóval, mint írásban a vitát felvenni. A tanácskozásokat, a parlamentarizmust magasabb színvonalon állónak lehetett jellemezni, és hogy ilyenek voltak, azt a balközép-párt komoly törekvéseinek lehetett tulajdonítani.

Tisza Kálmán a pártvezér minden tulajdonságával birt. Kedélye, bár nem mondhatni, hogy nem volt ingerlékeny, de végzetlenül tudott magán uralkodni. Könnyen nem felejtett; de boszúra magát senki irányában sohasem ragadtatta, sőt politikai ellenfelei, a kik később barátaivá váltak, a legnagyobb előzékenységére számíthattak. Nem fordult hozzá soha egyetlen pártjabeli tag sem – még anyagi kérdéseket sem véve ki, – anélkül, hogy vigasztalásra és tanácsra ne talált volna nála, a segítségadás se volt ritka, megtartva természetesen azon határt, a mit neki évi tiszta jövedelme kiszabott. Ha a baj nagyobb volt, összehívott bennünket, s a kin kellett, közösen segítettünk.

Midőn Matolay Etele mostani zempléni alispán a választáson megbuktatta gróf Lónyay Menyhértet, az újonnan kinevezett miniszterelnököt, a választás után pártja igen jó kedvében volt s tetemes választási »törvényes költség« jegyzéket küldtek fel Matolaynak Budapestre. Az akkor még nem öreg Szathmáry Miklós elővette az ívet, egy pár óra alatt összeszedte a kívánt pénzt és leküldte a búsongó pártvezéreknél Zemplénbe.

Midőn Budapesten Jókai és Csernátonyi elestek, feljött hozzám a végrehajtó bizottságba Tisza László és tanácskoztunk, hogy minő rettenetes következménye lehet annak a vidéki választásokra, ha a fővárosban 3 ellenzéki képviselő – mert a szélsőbali Vidacsot sem választották meg – elbukott. El voltunk halmozva folytonos kérésekkel. Még 90 ellenzéki képviselőjelölt volt és csak 500 frttal számítva egy-egy képviselőnél a segítséget, a legitim kiadásokra tetemes összeg kellett; felvettük a pénzkölcsönt. Meg is tette az a maga hatá-

sát, mert 11-el többen kerültünk ki a választásokból, mint azelőtt. Midőn Tisza Kálmán feljött és tudtul adtuk neki, hogy minő finanziaális operációt végeztünk, azt mondta, hogy a mit tettetek, az a ti dolgotok, de ha pénz kell és veszteség lesz, én ott leszek. Ez volt a mi váltónk és nem is csalódtunk, mert mindenütt ott volt, a hol fizetni kellett.

Ezen ritka szótartása és jellemzilárdsága kísérte őt miniszterelnöki pályáján is. Nem volt eset, hogy azt a mit ígért, be ne váltotta volna.

Tisza Kálmán minden politikai lépését meggondolás jellemezte.

A német szövetségnek, mint ellenzéki vezér is barátja volt. Midőn a francia-német háború kitörőfélben volt Beust gróf osztrák-magyar-francia szövetségen működött. Midőn ennek létesítése céljából Türr altábornagy Parisban, Olaszországban, Bécsben megfordult, a balközép-párt a német szövetség iránti vonzalmának egy nyílt ülésben gróf Keglevich Béla által adatott kifejezést.

Midőn a fúzió megtörtént, azt állították róla, hogy a közjogi alapot előbb-utóbb félreüti és az országot valami khaosba sodorja. Mindennek azonban ellenkezője történt. Anélkül, hogy a delegáció intézményébe beleszeretett volna, a közjogi alapot szilárdul fenntartotta. Némelyek azt mondják ugyan, hogy a bosnyák ügyekre való kiterjesztése által a delegáció hatáskörét kiterjesztette, de hát azt szeretném tudni, hogy ha most Boszniában nem volnánk, hol volnánk a Keleten és ha már Bosznia ide tartozik közös okkupáció alapján, hol lehetne számadásra vonni a bosnyák minisztert, ha nem a delegációban.

Attól is tartottak, hogy a Deák-pártot félre fogja lökni és hogy saját embereit fogja mindenüvé bedugni és alkalmazni. No hát ebben is csalódtak. 15 év alatt ugyan sok középszerű ministertársa volt, de a saját volt balközép-pártjából egyet se hozott soha javaslatba. Minden alkalommal respektálta a Deák párt tekintélyeit és annak volt embereire különös gondot fordított. Szóval tapintatos, előrelátó a minden körülményt felismerő pártvezér volt.

Baráti és családi körben kedves és szeretetreméltó, néha tréfás, néha gúnyos, néha kötekedő volt Midőn róla beszélek, elmondhatnám magamról »Arma virumque cano«, csakhogy a fegyver politikai fegyver volt, de a melyet ő nagyon ügyesen, élesen tudott minden irányban és mindenkor használni.

Nem kívánok neki egyebet, mint hogy sokáig lássa felvirulni a szabad magyar hazát, a melynek konszolidálására annyit tett és áldozott.

GHYCZY KÁLMÁN.

Ghyczy Kálmán született 1808-ban, tekintélyes magyar nemes családból. A 40-és években már Komárom - megye főjegyzője volt s 1343-ban országgyűlési követté választott. 184-7-ben megyei alispánná lett és nemsokára utána nádori ítélő mesterré neveztetett ki. 1848-ban Deák Ferencz igazságügyi államtitkára lett s 1848 szeptemberben Deák és ministertársai lemondása után haza vonult Komárommegyébe kis-igmándi birtokára. 1861-ben Komárom város képviselőjévé választott. Az országgyűlés összegyűlvén, két pártra oszlott a képviselők száma. Az egyik volt a Deák-párt, a másik a gróf Teleki László vezérlete alatt levő határozati párt. Gróf Teleki úgy vélekedett, hogy ha 1848-ban István főherczeg Budapestre jött és ő nyitotta meg az országgyűlést, a magyar nép felségjogának attribútuma, hogy most a király jöjjön le Budapestre s a képviselők a budavári palotába, a hol sárga-fekete zászló lengett, nem mennek fel a megnyitásra.

Az öreg Ghyczy már fel volt öltözve s még csak a kardját akarta felkötni és a kucsmáját feltenni, hogy a szállása előtt álló bérkocsiba ülve felmenjen Budára. Épen e perczen jött be hozzá Zámory Kálmán egyszerű magyar ruhában, mint ma is szokott jární, végignéz Ghyczy ünnepélyes öltözetén s azt mondja neki:

„Kedves Kálmán bátyám, tegye le a kardot, meg mentét, aztán üljön idehaza, mert ha felmegy Budára, mr ugyan meg nem választjuk elnöknek. Pedig higgye el. Kálmán bátyám, nagy szükség van arra, hogy a jelen pillanatban Kálmán bátyám mérséklete, higgadtsága, judiciuma vezesse a magyar országgyűlés új tanácskozásait. Hát ha az ország akarja – szólt - vesse le azt a mentét, tegye le a kardot s maradjon itthon.«

Az öreg kételkedve állt egy darabig, mert a kételkedés mindenben természete volt, végig nézett az ő fiatal, kedves barátján, a kinek, tudta, hogy minden szava az őszinteség és minden betűje meggyőződésből foly, letette a süveget, lekötötte a kardot, lelökte a mentét s otthon maradt.

Így lett Ghyczy Kálmán a határozati-pártnak jelöltje s így később a határozati-párt egyik vezére. Jól is tette, hogy vezette az 1861-iki képviselőházat dicsőségére az alkotmányos életnek s nagy hasznára Magyarországnak.

Mint államférfiú, mint parlamenti vezér, Ghyczy Kálmán kitűnő szolgálatot tett hazájának. Mikor a szenvedélyek vulkánja forrongott keblében, akkor is megőrizte önuralmát, a klasszikus méltóságot. A balközép-párt tanácskozmányainak, valamint a fúzió után a képviselőháznak 1861-iki s 1875-iki elnöki vezetése mintaszerű volt. Feledhetetlen maradt az ő tapintatos elnöklése az 1872. márczius 10 én tartott országos pártgyűlésen, melynél impozánsabb országos pártgyűlés azóta se volt. A redoute nagyterme, hová csak igazolvánnyal lehetett belépni, tömve volt. A hangulat izgatott. Ghyczy fölemelkedik az elnöki székről, mély

csendben hallgattak megnyitó szavait: felhívta a mellette ülő jegyzőt, Vécsey Tamást, hogy olvassa fel a kérvényt, melyet Tisza Kálmán fogalmazott. Erre megereedt a kormány ellen pattogó s a szélsőbaloldallal fúziót követelő beszédáradat, melynek Tisza Kálmán higgadt nyilatkozata adott mérsékeltebb irányt, mire Ghyczy, a páratlan böles elnök, kimondta a felolvasott kérvény elfogadását s a tanácskozást befejezettnak nyilvánítván, kalapját feltette s lelépett az emelvényről. A banketten Jókai mondott köszöntőt a királyra, határtalan nagy hatással. Ghyczy minden nagyobb kérdésben egy-egy orációt mondott, s ezek az orációk olyanok voltak, mint Cicero de oretoire előírta. Megvolt benne a megtestesült konzequenzia, széjjelszedte ellenfelét és úgy tért át a konklúzióra. Beszédét mindig előre kidolgozta s volt rá eset, hogy szórói-szóra betanulta. Egy alkalommal, midőn öregebb napjaiban egy fényes dikciónában az öreg megakadt, az egész párt remegett, restelte a fennakadást, s az öreg tétovázva forgatta ujjait. Egyszerre hirtelen eszébe jő, elkezdi az előző pontbeli kikezdést, de úgy, hogy környezete egészen meghallotta, keresztülsiklott szerencsésen azon a ponton, a hol megakadt s elmondotta az orációt véges” végig nagyszerű hatással. Ez az oráció a magyar hadsereg kérdésében történt; még akkor Andrássynak azt mondta, hogy úgy teszen a magyar nemzettel, mint Sámsonnal tettek akkor, midőn, hogy erejéből ki akarták fosztani, egyenkint és szálankint vágták le aranyhajszálaikat, miben ereje rejtett.

Ghyczy Kálmán, midőn a fuzionális hírek keletkeztek, már visszatérve a fürdőből, Igmádon volt s Tisza Kálmán egy levelében felkérte barátait, közölgék

Ghyczyvel, hogy ha tetszik, az akkori kiállítás alkalmából Bécsbe jöjjen, de ha nem tetszik, keresztülutazása alkalmával jöjjen Budapestre s beszéljék meg a megbeszélni való tárgyakat. Összejöttünk, ha jól emlékszem, heten Tisza Kálmán lakásán. Én azt mondtam Ghyczynek, hogy addig nem lesz semmi az ország pénzügyeiből, míg te gondos kezeid közé nem veszed. Az öreg rám néz és azt mondja: »Kedves barátom! Én már naponkint rosszabb és rosszabb egészséggel bírok, öreg ember vagyok, én nem csak hogy nem vágyom, hanem hidd el, kerülöm a ministeri széket, azonban – a vele szemben ülő Tiszára mutatott – azt még szeretném megérni, hogy ez Magyarország minisztere legyen, mert ettől in sokat várok.« – Hoszszasan tanácskoztunk a teendők felett s Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán között bizonyos differenzia merült fel. A differenziákat eloszlatni nem sikerült és Tisza Kálmán a tanácskozás befejeztével azt mondta, hogy holnap jöjjünk össze a múzeum utczai 3. számú házban, hogy tanácskozásaink ne legyenek feltűnőek. Összejöttünk tehát itt ismét, és ismét ugyanazok: heten, a kik az előző napon. Jól emlékszem, hogy ott volt Tisza Kálmán, b. Simonyi Lajos, Jókai Mór, Csernátony Lajos, Várady Gabor, én; jöttek még többen is. Ghyczy Kálmán leült egy nagy karszékbe s a karszék háta mögött volt egy üveges könyvszekrény. Ghyczy Kálmán elkezdte mondani nézeteit és mindig mélyebben vegyült a szónoklatba és minden pontnál hátrább tolta karszékét. Egyszerre csak a karszék hegye az üveghez ért, Ghyczy még egyet nyom a széken s az üveg beroppan. Egyik szomszédom azt mondja: malum omen, az öreg itt fog bennünket hagyni. Malum volt-e az omen,

vagy nem, azt nem bíralom, hanem annyi igaz, hogy Ghyczy azon az őszön kivált és megalakította a középpártot s lett belőle a Bittó-kabinetben pénzügy-minister.

Ezt megelőzőleg mindig nagy gondot adott Ghyczynek a balközép programját képező magyar hadsereg kérdése, – mely szószerint az 1867-ik évi kiegyezési törvényekben előfordult, miként Ghyczy monda. – A magyar hadsereg, úgy mint teljesen önálló minden kellékekkel, magyar vezénnyel létező sereg, az erdélyi fejedelmek, Rákóczy, Bethlen, Bocskay, ismét Rákóczy alatt és 1809-ben az insurrekciók alkalmával csak magyar harcosok voltak. Az osztrák kormány sokkal szorultabb helyzetben volt 1849-ben, mint a porosz háború után. Ezért 1849-ben a honvédelmi magyar kormány 150-160 ezer emberrel rendelkezett, mely az ország határaiból teljesen kiverte az ellenséget. A porosz háború után verve volt ugyan az osztrák sereg, de a bécsi kormány erősebb volt ekkor, mint 1849-ben. És a porosz háború utáni évben nem volt honvédségünk, nem voltak tüzéreink. Csak Deák Ferenczünk. Deák Ferencz parlamentáris kormány és hadsereg nélkül a nemzet passzív ellentállására támaszkodva, az »Angol királynő« két szobájából parancsolt ugyan politikailag a nagy uraknak, és a legszegényebb embereknek is, de nem volt neki mint Kossuthnak lelkes hadserege és minden áldozatra kész parlamentje. És ha Kossuth a tavaszi diadalmas hadjáratkor nem tudta megcsinálni a personal-uniót, az 1849-iki fényes napok letűnte után Magyarország nem jutott többé politikailag oly kedvező körülmények közé, hogy mindjárt megteremtse a különálló magyar hadsereget mű-

szaki csapatokkal. Könnyebb leendett 1849. tavaszán azon kedvező pozícióban a magyar önállóságot és teljes nemzeti függetlenséget a personál-unió alapján a magyar hadsereggel együtt akkor megcsinálni, mint Deáknak 67-ben, vagy a balközépnek később, vagy a szélsőbalnak most, hiszen 1867-ben hiányzott ez irányban a kezdeményezésre alkalmas fővezér. – Én az 50-és évek alatt a szabadságharcz több kiváló bajnokával találkoztam. Ott volt a többek közt Bajer, Görgey volt vezérkari főnöke, ki Görgeyt akkor is bálványozta, sőt azon engedhetetlen hibát, hogy a nagy-sarlói csata után megálltak és nem mentek Bécsbe, Bajer erélyesen védelmezve, ezen alkalommal elmondta, hogy nem volt elég puskapor, nem volt készen a sereg, – hány elleneséges tájon kellett volna keresztül menni Bécsig, – íőleg nem lett volna ildomos politikai tekintetben az osztrák határokon átlépni, főleg Görgey békés hajlamai mellett.

Hát minden hibát szoknak és tudnak az emberek védelmezni, én sohasem tartottam Görgeyt árulónak; nem adta el ő hazáját, sem társait, – el sem vitatom fényes visszavonulásának hadászati érdemeit, sőt magasztalom őt és alvezéreit, kik Szolnokról, Issaszegről Nagy-Sarlóig vitték véghez szabadságharczunk legszebb hadi tényeit, azt azonban belátom, hogy Görgey nem tudta kihasználni a dicső győzelmeket, – a nyílt utat Pozsonytól Bécsig meg nem szállta. Ha gróf Hadik (a ki Berlint elfoglalta) vezethette volna azt a 4000 huszárt, kiket Görgey Buda alá hozott le, vagy egy Bem rendelkezik a Görgey összes lovasságával és ágyúival, azok 24 óra alatt Bécsbe mentek volna. Lett volna ott puskapor, ezer meg ezer eszköze a hadviselésnek, let-

tek volna új meg új légiók. Ha Görgey merész politikus lett volna, Bécsbe tör minden áron, csupán azért, hogy azt mondhassa, mit egykor az angol vezér mondott a megvert Károly angol királynak:

»Uram király, nincsen neked Magyarországon ellenséged, oda nem kell neked új hadsereget toborzani, jöjj hozzánk, tedd le az alkotmányra az esküt s mi mind hű katonáid leszünk.« És ezen körülmények annyival inkább kedvezők valának, mert Schwarzenberg, akkori miniszterelnök, határozott ellensége volt a muszka intervenciónak. Sehogy se helyeselte Ghyczy és a nemzet többsége, midőn Szemere Bertalan miniszterelnök azt írta első felhívásában, »hogy a kormány republikánus és forradalmi.«;

Respublica Magyarországon, általános szavazattal a Szegeden proklamált nemzetiségi elvekkel, a legnagyobb siker és győzelem esetére is »finis Hungáriáé« lehetett volna: ez az ország szabad is lehetett volna, önálló is, de előbb-utóbb a magyar faj vezérszerepének elkobzásával. A nemzetiségek aspirációja Magyarország szétdarabolására – vagy mi még rosszabb, a dunai konfoederációra vezethetett volna. Ghyczy véleménye szerint az önálló magyar hadsereget ha nem tudták megcsinálni akkor a kedvezőbb politikai körülmények között, nem reménylette kivívhatni Ghyczy másképen, mintha a nemzet fiai a hadseregben minden elfoglalható állás betöltésére képesítik magukat s így tényleg a magyaroké lesz a sereg; e nélkül nem merte reményleni Ghyczy, hogy a cseh morva délszláv tisztikar magyar hadsereggé átváltozzék.

Kiváló gondja volt Ghyczynek arra is, hogy a balközép minden rázkódás nélkül teljesen kormányké-

pes párt legyen. El is beszélte terveit előbb egy szűkebb konferencián, azután a párt konferenciáján, de a részletekben a párt nem fogadta el Ghyczy minden nézetét. Ekkor Ghyczy hazafiúi aggodalmai egyre növekedtek, izgatott volt, igen nehezen tűrte a nyári meleget és azt mondta, hogy politikai és egészségi okokból nincsen más mit tenni, mint a pártból kilépni. Mélyen meg volt hatva a konferencia; ő távozott. Én utána mentem, megfogtam kezét és azt mondtam neki: »Kálmán bátyám nagyon izgatott vagy, menjünk ki együtt a városligetbe.« Erre Horváth Gyula felhívta elvbarátainkat, hogy kövessenek bennünket és nagy számmal, csaknem az egész pártkonferencia utánunk jött és ott vacsoráztunk a ligetben és sikereit az öreg urat rábírní, hogy ne hagyja el pártunkat, melynek egyik vezére,- bölcse, ékesen szóló tagja volt. A vacsora alatt melette ültem és az öreg felmelegedett, felemlítette az 1848-ki eseményeket, elmondta, hogy oly alkalmas időben is, mint azok valának, a nagy nemzeti védelmet csak a lánglelkű, kiváló Kossuth Lajos tudta kivívni; elmondta, hogy Kossuth nem volt antidinasztikus, kezében tartotta a hatalmat s esze ágában sem volt azt a dinasztia ellen felhasználni. Sajnálátát fejezte ki, hogy fegyvereinek tavaszi győzelme által vezérfiaink elvesztették hideg, számító politikai belátásukat és hozzá tette, hogy ily időkbén mint a mostani, midőn egész Európában a reakció győzött, Bismarck leverte Franciaországot, óvatosaknak kell lennünk s az elért eredményeket kockára tenni nem volna helyes és nem volna politikai eredményekre vezető. – Ezután a tisztelet, barátság, gyöngédség számos nyilvánulásai után, tépelődő lelke megnyugodott, felvidult és kis időre

megbocsátá, hogy indítványa a konferencián megbukott. Pénzügyminister korában sok álmatlan éjei voltak, az ország pénzügyei nem hagyták pihenni. Hú embere, Veninger, emlité a bankárok előtt, hogy a pénzügyminister aludni se tud, míg a függő hitelügyet le nem gombolítja. »Minek aludjék Magyarország ministere? Nem elég ha mi, Magyarország hitelezői, nyugodtan jól alszunk?«

NYÁRY PÁL

Nyáry Pál született 1807-ben Pestmegyében, – régi nemesi családból. 1845-ben Pestmegyének már második alispánja volt. Az 1860-iki októberi diploma után újra szervezkedtek a municipiumok. Pest vármegye ekkor alispánjává Nyáry Pált választotta.

Adminisztracionális tehetsége, erélye és tevékenysége sokkal nagyobb volt, mint parlamenti képessége. Emlékezőtehetsége köztudomás szerint oly rendkívüli volt, hogy 20-25 íves könyvet egy olvasásra majdnem szórói-szóra tudott idézni. Beszédei tartalmasak ugyan, de az előadása nem volt elragadó, hangja a hatvanas években megtört, úgy hogy szomszédja is alig hallotta. Egy kérdéshez kétszer is hozzá szólt, a mit Somsich elnök csak Nyárynak nézett el. Rendszeresen elkövette azt a hibát, hogy a mit a párt értekezletén hosszasan elmondott, ugyanazt ismételte az országgyűlésen és így néha saját pártja is alig hallgatta. Tekintélyét ez nem ásta alá, mert tisztelték benne a régi érdemeket, főleg azt a nyugodt bátorságot, melyet 1848-49-ben mint a honvédelmi választmány és így a kormány tagja tanúsított. Senki sem merte úgy az igazat megmondani, az akkori politikai körülményeket akként megbírálni, a szereplő egyéniségekről oly határozottan nyilatkozni, mint Nyáry Pál.

Nehéz idők próbálják ki az államférfiakat. Nyáry Pál sok válságos időket élt át, mindig megtartva nyugalmát. A Táncsics kiszabadítása, a Léederer elleni tüntetés, a »Talpra magyar« kinyomatásával a cenzúra lerázása nagy események voltak és mikor a szabadelvű mozgalmak hullámzásai közt a reakzionáriusok a zsidókat kezdték fosztogatni, Nyáry bátor, imponáló közbelépése vetett véget a veszélyes merényletnek. A márczius napokban majdnem diktátori szerepet vitt s neki tulajdonítható, hogy az izgatott fővárosban nagyobb bajok nem történtek.

Debreczenben is a legnagyobb munkásságot fejtette ki, s a legnehezebb napokban, midőn Schlick már Tokajnál, Windischgrätz Kápolnánál volt, midőn Debreczenben azt hitték, hogy 4-6 nap alatt az osztrák hadsereg Debreczent beveszi, Nyáry rettenthetlenségével, higgadt intézkedéseivel nagyban elősegíté, hogy ügyeink jobbra fordultak és a tiszai vonal megvédett s az ellenség előnyomulása Debreczenig nem sikerült.

Voltak pillanatok, midőn formaszerű meghasonlás állott be közte és a legnépszerűbb kormányférfiak között; bárkinek is szemtől-szembe mondta a hibákat, téves, hézagos, késedelmes intézkedéseket. Némelyeknek szemükre vetette, hogy féltik életüket, megmondta nekik, hogy a ki a forradalom ösvényére lépett, az számoljon le családjával, magával, mert a hol az egyéni érdek előtérbe lép, ott a haza fog okvetlen szenvedni. A katonai és politikai kormányzat közötti difференziákat több ízben sikerült elosztatnia éles látású emberismeretével. Egyszer sokaik tanácskozott Kossuthal – s a honvédelmi bizottságba a kitűzött 9 óra helyett 11 órakor ért el; már el volt határozva, hogy a megyéknek egy

hosszú sablonszerű instrukció küldetik, hogy mit tegyenek, mit küldjenek, miről írjanak jelentést és kimutatást. Nyáry, mint praktikus megyei kormányzó tudta, hogy a kimért felsőbb rendeletek lekötik az illetőket a veszélyben, míg a korlátlan fölhatalmazás tevékenységre ösztönöz minden nemes ambíciót. Nyáry tekintélye oly nagy volt, hogy a meghozott határozatot félre tették. »Hiába írnátok, monda, annak a megyének, hogy fegyvert küldjön, a melyeknek fegyvere nincsen, hiába írnátok Abaújnak, a melyet az osztrák és magyar hadsereg kiélt, hogy élelmet küldjön. A mi nincs, arról minek írjanak jelentést? A kormánybiztosoknak hagyják meg hogy egyetértve az alispánokkal, küldjenek honvédjoncokat, a hol van még fegyver, fegyvert, élelmet, ruházatra való anyagokat, katona – kesztyűket, ló- és nyeregszerszámokat, lovakat és tépést szegény sebesülteink ápolására«. Ezen általános fölhívásnak meg volt az a hatása, hogy minden város egy fölszerelési telep lett, a nők tépést készítettek, a férfiak 16-tól 50-ig bealltak honvédeknek, nem kellett semmi kényszer. A kormányt Nyáry akcióképessé tette. Egyben-másban közte és a ministerek között voltak differenciák, de nehogy a haza ügye szenvedjen, Nyáry engedett. Az erős engedégen is tudott lenni, mert nem volt hiú.

Az októberi diploma 1860. őszén a municípiumok föltámadását lehetővé tevén, Pest vármegye első alispánná Nyáry Pált választotta, kinek országos hírneve és tekintélye Pest vármegyét az ország hangadó vármegyéjévé tette. Innen indult ki a jogfolytonosságot követelő hangulat. Megszokták Pestmegyét az ország központjában elfoglalt állása és a főváros legmagasabb intelligenciájának itteni szereplése által az összes megyék

elsejének tekinteni. Ez okból mindaz, a mit Pestmegye tett vagy tétetett, irt vagy íratott, bizonyos tekintetben irányadó volt az egész országra nézve.

Mikor 1861. áprilisban a határozati párt összejött, melyhez magát Nyáry is számította, ő a hatalmas és többségben lévő határozati pártnak egyik kimagasló notabilitása volt. Míg Teleki László élt, ennek fölényét elismerte, hanem azután nehéz szívvel viselte azt, s magatartásával nem egyszer adott kifejezést a feletti érzékenykedésének, hogy a többség az akkor még fiatal Tisza Kálmánt tekinté generálisnak.

A kiegyezés előkészítésére kiküldött 67-és bizottságnak 15-ös albizottságában az ellenzék részéről Ghyczy Kálmán, Tisza Kálmán, Nyáry Pál és Ivánka Imre vettek részt.

Igen megbízható forrásból tudom, hogy midőn a kiegyezés küszöbön állott, s Andrassy lejött Bécsből, Nyáry Pál többekkel együtt elment Deákhoz, saját nézeteiről szónokolt hosszasan; élesen bírálta Deák terveit és egész határozottan elítélte politikáját, különösen azt az engedékenységet, a melyre Deák hajlandónak mutatkozott. Deák végig hallgatta Nyáry Paít és körülbelül ezt felelte neki: »Nagyon szeretlek éti téged Páli, azért az általad itt elmondottakra minden indignáció nélkül felelek. A legnagyobb túlzásba mentél minden kérdésben és ha azok, a miket te előreboctattál, mind olyanok, melyeknek törvénynyé kellene válniok, akkor Windischgrätznek meg lehetne fordítani hajdan nálunk tett nyilatkozatát és azt mondani a királynak: »Unbedingte Unterwerfung«. És hogy az általad elmondott éles bírálatra kellőképp megfeleljek, csak annyit mondok nektek, ne kössetek soha senkivel, még a

magánéletben sem, oly szerződést, melyről egészen biztosan tudjátok, hogy azt a szerződést a ti szerződő feletek meg nem fogja tarthatni. A másik pedig az, hogy a magánéletben se használjátok fel valakinek a szerencsétlenségét arra, hogy helyzetét saját előnyö-
tökre tökéletesen kizsákmányoljátok. Én megmaradok annál, a mit én a porosz háború előtt elégnék tartottam és szabadságot, alkotmányt akarok biztosítani a nemzetnek, ha nem is olyat, melyet törvéynél fogva minden tekintetben az önállóság, vagy politika i különállóság tekintetében követelhetne, de legalább olyat, mely egy szebb jövőnek alapját képezheti s melyben a monarchia két állama a modus vivendit föltalálja«. – Az utolsó két passzusban Deáknak igazat adunk legalább a fúzió óta. Midőn Deák és Nyáry közt azon éles párbeszéd folyt, melyről akkoriban sokat beszéltek, maga monda Nyáry, hogy Deáknak így replikázott: »Engemet, a három szilvafás nemes embert, az ország első megyéje alispánjává választott, ezzel elértem a néptől azt a legmagasabb kitüntetést, melyet választás útján Magyarországon valaki elérhetett és én leczkéket sem Kossuthtól, sem Deáktól elfogadni nem vagyok köteles. És hogy ha hozzád (Deákhhoz) eljöttem, tettem azért, mert meg vagyok győződve, hogy (1867-ben) többet követelve, hosszasan túrva és kitarva, többet lehet elérni«. Az érintett párbeszédéről még azt is említi Nyáry, hogy »midőn Deák reám szegzé sugárzó tekintetét, összehúzta erős szemöldökeit, melyek haragvó lelkének villámait sejtették, ekkor érezte velem politikai felsőbbtségét. Deák végül utolsó szavaiban azt mondta Nyárynak, »ha én, a miket kitűztem czélul, elérhetem, akkor én megkötöm a békét, Pali, én a haza sorsával

kockázni nem fogok«. Ezen szavakra felolvadt Nyáry lelkének kérge, nyájasan fogta meg Deák kezét és azt felelte: »Adja Isten, tisztelt barátom, hogy neked legyen igazad« és harag nélkül távozott el az » Angol királynő« szállodából. Tisztelet az ilyen politikai ellenfelek emlékének.

A koronázás után kezdődött az alkotmányos életben a párttusa. A parlamentben Nyáry Pál mindig a balközéphez számította magát. De bizonyos különleges állást foglalt el. Így pl. mikor a delegációba menés, vagy nem menés kérdésében a balközép megosztott, amaz a »Hazánk«, emez a »Hon« irányát jelölve, Nyáry egyik részhez sem tartozott.

A 67-iki alaptörvények alkotása körüli nagyszabású parlamenti harcban Tisza Kálmán személyisége mindinkább előtérbe nyomult és egy parlamenti küzdelem alkalmával, midőn Tisza Kálmán a vita közepén föllállt, nagy csendben beszédét elkezdte, széjjelszedte az ellenkező argumentumokat, dialektikájával és koncepciójával egyaránt kimagaslott és pártja viharos tetszését érdemelte ki, Nyáry Pál, ki az előtttem levő padban ült, hátrafordult hozzám, megfogta kezemet s azt mondta: »Kedves barátom, ez nagy ember. Én előtttem ismeretes a magyar parlamenti élet minden egyénisége, Kossuth egész más szférában mozgott; Tiszát szónoki erőben mérhetjük Pázmándy Déneshez vagy Szentkirályi -Móriczhoz. De mindezeket ő sokkal felülmúlja a vezető képességben s mától kezdve elismerem és őt tartom pártvezéremül«.

Nyáry Pálnak jószága a forradalom után lefoglaltatott. Ezen idő alatt a legszükségesebbekre valót is barátai kölcsönözték. Birtoka homokbirtok volt, melyet távolléte alatt a bérlők kiéltek. Midőn haza jött, jószágát

visszakapta minden fölszerelés nélkül. A lefoglalt birtok fölszerelése, a beruházások, a törlesztések hitelét igen kimerítették. Egyszer egy váltót forgató barátja távol volt; e miatt nem tudta pontosan beterjeszteni a csereváltót. A pénzüintézet megírta, hogy hasonló késedelmet és pontatlanságot nem fog tűrni. Ez nagyon hatott becsületérző szívére. Ehhez járult, hogy az alkotmányt se képzelte garantírozottnak. Ezért lelke megtört s a Steinház erkélyéről az udvar közepére ugrott s tragikusan végezte jobb sorsra méltó életét, mit annál jobban sajnálhatunk, mert vagyoniilag se állt oly rosszul, mint ő gondolta, hisz fényes temetése után, melyre a Ház tagjai pártkülönbség nélkül adakoztak, kiderült, hogy még vagy ötvenezer forint érték maradt utána.

PÉCHY TAMÁS.

Született Alsó-Kézsmárkon 1829-ben. Apja szintén Péchy Tamás abaujmegyei nagybirtokos volt. Testvéreivel Gáborral, Pistával, sógorával Darvas Antallal, egész rokonságával Abauj megye nemesi osztályának a legbefolyásosabb soraihoz tartozott. 1848-ban honvéd lett, kitartó jó katona volt, 20 éves korában századosi rangra vitte, azután besoroztatott az osztrák hadseregbe, honnan fél évi szolgálat után elbocsátott.

Egy tanulmányi utat tett külföldön; haza jövén, gazdaságának élt; 1861-ben mint megyei bizottsági tag tűnt ki, úgy, hogy 1867-ben Abauj megye első alispánjává választott, azután a szikszói kerületben egyhangúlag képviselővé lett; Budapestre jövén, a balközép-párthoz csatlakozott. A fusióhoz nehezen akart hozzá járulni. – Simonyi Lajossal, Várady Gáborral, Ugrón Gáborral, Jankovics Miklóssal, mikor a fusió csak személyi kérdésektől függött, – sokáig külön tanácskozott: vállaljon-e állást? Előbb a belügyi államtitkársággal kínálta meg Tisza, azután. – mikor Szontagh Pál nem vállalta el a közlekedési tárczát – közlekedési, Simonyi pedig kereskedelmi miniszter lett, így meglevén a fusió, az új pályán egy ideig lassan haladt. Az akkori összezsugorodott pénzügyi politika

és helyzet mellett semmi nagyot véghez nem vihetett, nem kezdeményezhetett volna senki sem.

Sok ellenséges áramlattal küzdött, sok megtámadásoknak volt kitéve.

Ő alatta történt a Tisza-vasút beváltása; ezzel lett alapja megvetve a magyar államvasút nagy hálózatának és a további vasutak államosításának. Ő alatta jött létre a viczinális vasúti törvény. – A vasúti személyzet német többségét lassan-lassan a magyar nyelv megtanulására szorította, a magyar nyelvnek a vasúti szolgálat terén mindig tágabb és tágabb tért nyitott.

Egyszer kiszámította, mennyi katonát tudnának rövid idő alatt Bécsből, Budapestről Galicziába szállítani, ezen pontos, nem várt becses adatokért Ő Feltségé, Urunk királyunk, megelégedését fejezte ki.

A magyar vasúti gépgyár már-már eladóvá tétett, nem győzték a deficitet, kivált sentenziázva s Péchy erélyes fellépése által az eladástól megmentetett, azóta a gyár folytonos fejlődésével nagy szolgálatot tesz a magyar államvasutaknak s ily óriási üzem mellett lehetetlen lenne azt nélkülözni; szóval: csendesen, de sok jót tett – és rosszat éppen semmit sem; becsületessége minden kérdésen felül állott mindig.

Volt idő, midőn Tisza által a belügyi tárcza átvétele felől vele szóba ereszkedett, de ő azt felelte, hogy elérkezettnek látja az időt a megyei tisztviselők államosítására – de azon alkalommal a kérdés elhalsztatott.

Maga helyére közlekedési ministerül Ivánka Imrét ajánlotta. – Bevégezvén ministeri pályáját a Ház elnökévé választatott, melyet számos évek óta vezetett igen nehéz körülmények között, már több mint tíz egész

éve, mondhatni ő viselte a Ház elnökségét leghosszszabban.

Mint a tiszai ágostai egyházkerület világi főfelügyelője egyházi téren is sok érdemeket szerzett, 13 próbás magyar érzelmeinél fogva is kívánatos, hogy tisztét sokáig viselhesse.

1883-ban Ő Felsége a közügyek terén szerzett érdemeinél fogva első osztályú vaskorona renddel, belső titkos tanácsosi méltósággal tüntette ki.

BR. SIMONYI LAJOS.

Báró Simonyi Lajos, a balközép e nevezetes férfia, a Tisza-kabinet egyik ministere, született 1824-ben április 13-án Lengyelországban, Tarnopolban, a hol atyja mint huszárezredes ezredével feküdt. Most ezúttal nem térünk ki apjának érdemeire, kitűnő vitézségeire, nagyszerű haditetteire, csak fiának, ki a balközépnek egyik jeles szónoka, kiváló tagja, életéhez tartozó eseményeket fogjuk igen röviden elmondani.

Simonyi Lajos 1848-ban alig töltötte be 24-ik évét, Aradmegyének kis-jenői kerületében országgyűlési képviselővé választatott. Határozott fellépése, kellemes külseje, lovagias modora megnyerővé tette őt mindenki előtt. A kormányt Debreczenbe kísérte s Szegeden, Aradon a forradalmi dráma lezajlásáig jelen volt. Az országgyűlés szünetelvén, Görgeyhez ment s mint galopin tett nála szolgálatot s szolgált mellette egészen a fegyverletételig. Később két hónapig Temesváron volt fogva s csak akkor szabadult ki, midőn rokonai azt nagy nehezen kieszközölhették. 1848-tól 1861-ig gazdálkodással töltötte idejét, a vadászati uradalmában lakott, de sokat tartózkodott Gesten is. 1861-ben a kis-jenői kerület képviselőjévé választatott, mely kerületet 1865-ben szintén képviselte.

A balközép-pártban mindig előkelő állást foglalt

el, 1868-ban mint a VI. osztály tagjai, Deák Ferencz és Simonyi Lajos báró bízott meg a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló törvényjavaslatnak, a nemzeti-ségi képviselők igényeinek inkább megfelelő módosítások kidolgozásával és ezeknek a többség javaslatába felvételére. 1869-ben azonban már a Deák-párt erőmegfeszítése folytán nem lépett fel régi kerületében, hanem Biharban, Nagy-Szalontán választott meg. Itt is erős küzdelem folyt ellene s a balközép-pártnak s annak vezéreinek minden erejét meg kellett feszíteni, hogy jelöltjét keresztülvihesse.

Midőn a balközépből Ghyczyvel többen elmentek, a középpártot képezve, ő megmaradt a pártban. Simonyi nagy szolgálatokat tett a pártnak a Maros-Vásárhelyre összegyűjtött erdélyi balközép-párt nagy gyűlésén, a hozzá lemenvén, tekintélye, higgadtsága, kellemes megnyerő külseje, modora, keresettség nélküli elmés szónoklata által megnyerte az egész előtte ismeretlen pártok tetszését, s bár az ellenfél által minden eszköz mozgásba hozatott a pártgyűlés megakadályozására, meggondoló, imponáló magatartása által a politikai factiosus ellenfeleit is teljesen lefegyverezte.

A pártgyűlés célja eléretett és a legszebb rendben eloszlott a pártértekezlet.

1875-ben földművelési miniszter lett, maga mellé vévén Horn Edét, szintén balközépi képviselőt, államtitkáru. Horn Ede születésére zsidó volt, és Simonyi Lajos tette az első dicséretes lépést, hogy a felekezetre és vallásra nem tekintve, ezen nevezetes képzettségű képviselőt államtitkárává nevezte ki.

Simonyi Lajos 1876-ban keveselvén, azon eredményeket, melyeket az akkori osztrák-magyar kiegyezés-

nél elérhetett, lemondott ministerségéről, de képviselői állását megtartotta. Később kilépett a kormánypártból és az ellenzéken foglalt helyet.

Úgy látszik, maga is érezte a visszás helyzetet, melybe a politikában jutott, az utóbbi időben nem kívánt képviselővé választatni s a politikától egészen visszavonult.

A képviselőház és a balközép minden nagy vitáiban résztvett. Szava tekintélyvel bírt, szónoklata férfias, államférfíui modora, irálya kellemes, elmés, de mindenek fölött legkedvesebb maga a társaságban, a hol mindenkinek a szeretetét és közbecsülését kívívta.

VUKOVICS SEBŐ.

A balközép-pártnak szükséges voltát érezték azok, kik az 1849-iki események következtében külföldre menekülve, a koronázás után hazajöttek.

A balközép nyújtott módot az emigráció mérsékeltebb részének arra, hogy a kormánypárthoz nem csatlakozva, mégis a békés, alkotmányos útra visszatérhessenek. Természetes tehát, hogy a hazatért emigránsok tekintélyes többsége, úgy mint: Almásy Pál, Berzenczey László, Horn Ede, Csernátony Lajos, Jám-bor Pál (Hiador), Ludvig János, Komáromy György» Salamon Lajos, Fehérmegye egykori alispánja s kormánybiztos a balközép-pártba léptek, úgyszintén az 1848-49-iki vitéz hadsereg kiválóbb tagjai, mint Gáspár András tábornok, Pap Lajos, a ki Bem vezérkari főnöke volt, Ivánka Imre, Makray László, Kürthy István ezredek, Móricz Károly alezredes, Várady Gábor őrnagy, Tisza László, Péchy Tamás, Domahidy Ferencz, Maróthy János, Mukics Ernő, Horváth Elek századosok, az olasz legionáriusok közül: Bethlen Gábor és Horváth Gyula.

A 48-49-iki híres honvédelmi-bizottság legkiválóbb tagja Nyáry Pál, és Kossuth igazságügyministere Vukovics Sebő, Deák államtitkára Ghyczy Kálmán, a 49-iki koronaőr Bónis Samu, mind a Tisza Kálmán vezetése alatt vettek részt a parlamentben.

A magyar politikusok és honvéd főtisztek alkotmányos érzelmeit bizonyítja az, hogy ezen forradalmi államférfiak, a dicső szabadságharcz hősei, a koronázás titán egyszerre felhagytak minden forradalmi emigrációs összeköttetésekkel, tendenciákkal és a leghatározottabban elfogadták a békés, törvényes ösvényeken haladó alkotmányos politikát.

Nagy örömünkre szolgált az is, hogy a nemzeti-ségeket oly férfiak képviselték, mint Nikolics Sándor, Damaszkyn János, Papp Simon máramarosi görög egyesült román esperes, ki hazafias szerepléseért 1849-ben Kufsteinba zárattott, Végső Gellért Biharból, Mocsáry Lajos barátom is hozzánk tartozott, de akkor ő még maga sem számította magát a nemzetiségi képviselők közé.

A forradalmi szenvedélyekből kiábrándult és az ötvenes évek nehéz viszonyai közt növekedett párttagok közt kellemes, kedélyes, barátságos viszony fejlődött ki. A legidősebbek, mint Ghiczy Ignác és Kálmán, Bónis Sámuel, a 49-iki kormánybiztos báró Litzsinszky Pál, Milkovics Zsigmond, Szontagh Pál, Beniczky Ödön, Nyáry Pál és mások lekötelező előzékenységet tanúsítottak az olyan fiatal párttagok iránt, mint Gromon Dezső, Fehér Miklós, Majthényi Dezső, Mátyus Arisztid, Jankovics Miklós s a többi. Nem feszített, nem kevélykedett ott senki, az a collegiális modor, melyet Deák minden képviselő iránt tanúsított, a pártkörökben is érvényesült.

Az akkori balközépnek egyik főúri tagja, kiről ma azt tartják, hogy mióta uradalmait elveszítette, büszke aristokrata, akkor, mikor uradalmi megvoltak, a parlamenti pártkör befolyása alatt kedves, nyájas

barát, elmés és ügyes politikus volt. De hiába is kényeskedett volna a pártéletben bárki, mert mint a forgács a gyalu alatt, úgy fogyott és kopott volna el közöttünk, hol az ész és jellem cultusa egyesíté a nemzet rétegeit. Révész Imre, Szilády Áron református, Horváth Sándor evangélikus, Jámbor Pál katolikus, Papp Simon görög egyesült pap, Tóth Kálmán, Dobsa és Degré költők, Vécsey Tamás jogtanár, P. Szathmáry Károly enyedi professzor éppen úgy otthonosan érezték magukat, mint a kiket nagy vagyons megyei összeköttetés juttatott a parlamentbe.

A balközép pártkörében volt ugyan kedélyes eszmecsere és szórakozás, de hazardjátékot nem űztek ott soha, költséges lakomák és más titulus bibendi nem járt a tagsággal.

Az egyszerűség és takarékoság, melyben Tisza példát akart adni az országnak, mint kormányelnök, megvolt nála a fusió előtt is. Sok fogat állott otthon rendelkezésére, de Budapesten felült egy-egy omnibusra épp úgy, mint Deák Ferencz s a legdemokratikusabb közlekedési eszköz, az omnibus nem derogált a parlament két nagy vezérének, velők bárki is elment, sokszor az egész párt követte a ligetbe vagy a budai hegyek közé, a nehéz tusák után felvidulni, oly takarékosan költekezve, mintha senkinek sem lett volna többje az öt forint napidíjnál.

Vukovics Angliából haza érkeve, számos régi elvtársa mellett sok új kapacitást talált a pártban és Házban. Csakhamar megkedvelte a balközép tagjait, kik kegyelettel gondoltak a régi gárda ez érdemes tagjának múltjára. De őt nem a személyes rokonszenv

vezette a pártállás megválasztásában, hanem politikai érett megfontolás.

Beszélte egy alkalommal, hogy sokat gondolkozott, midőn hazajött elfoglalandó pártállásáról. Ha nem is a klubb-tagság, hanem a parlamenti párt-tagság alapját képezi a tehetség érvényesítésének.

A ki külön állást foglal el, az izoláltan marad. Pártonkívüli képviselő egy ideig átmenőlegesen számíthat ugyan valamit, de ha tartós a pártonkívüliség: ez nullificálja a kiváló parlamenti erőt is.

Vukovics az angol pártélet tanulságait magával hozta hazájába. Említé, hogy a szélsőbalra nem mehetett, mert ismerte Kossuth ziziphusi munkásságát az emigráció keretében és látta annak eredménytelenségét. Tudta Teleki László küldetését és ismerte annak tragikus sorsát. A Deák-pártra sem mehetett, mert többet akart törvényes utón kivívni, mint a kiegyezés.

Ő tehát azon párthoz csatlakozott, mely Magyarország önálló gazdasági és államjogi törekvéseit még 1867-ben kielégítve nem látta és a vívmányok garantiáit igyekezett megszerezni.

Vukovics igen csodálkozott azon, hogy a magyar publicisták egy része élesen bírálta, sőt kigúnyolta Tiszának azon átgondolt mondását, hogy: »Mevárjuk, megfontoljuk az időt és körülményeket, midőn programunkat megvalósíthatjuk.« »Hiszen – modá Vukovics – ennél mi sem természetesebb, és ha a pártvezér ezt nem tartja szem előtt, az neki mehet maga, neki viheti pártját a falnak, de eredményre az idő és körülmények megválasztása nélkül soha sem juthat.«

Vukovics születéshelye Fiume, születési éve 1811 – de nem az Adria, hanem a temesi bánóság vonzotta,

hol nagybirtokos volt s lett belőle hatalmas alispán, majd az első magyar ministerium kormánybiztosa, kit a közvélemény egy vonalra emelt Csányival.

A legválságosabb időkben és helyeken bebizonyult Vukovics megbízhatósága, gyors, határozott fellépése, mely sok bajnak vette elejét, miért is a kormány és az egész országgyűlés előtt nagy tekintélyben állott Vukovics.

Az utolsó ministertanácsban is részt vett, a hol Kossuth leköszönése került szóba, bár a leköszönést és a Görgeynek adott felhatalmazást nem ellenjegyezte minden minister.

A fegyverletétel után Vukovics angol földre menekült. Vérmérséklete, jelleme, műveltsége leginkább beillett az angol társadalomba.

Megszokta ott bizonyos fokig a zárkozottságot az idegenekkel szemben s a felmelegedést a bizalmas elvtársak körében.

Midőn Vukovics külföldről haza került, igen kevés beszédű, mondhatnám tartózkodó volt a képviselőkkel szemben, bár érezte, hogy az egész parlament tisztelettel s gyöngéd figyelemmel viseltetik a legszabadabb institutiókért lelkesült 49-iki igazságügy minister iránt.

Pár év múlva az újabb embereket is kiismerve - közlékenyebb lett Vukovics. Elmondta, hogy Kossuth ministerei közt ő volt az utolsó, ki tárczáját letette.

Eleinte itt bujdokolt a hazában, azután egyik gróf Kinszky segítségével menekült a külföldre. Részt vett az emigratio tanácskozásaiban, de ott is a mérsékelt árnyalathoz tartozott. 1868-ban Bács megyéből lett képviselővé.

A Házban a magas, méltóságteljes, komoly Vukovics beszédeit, melyeket hidegvérű nyugalommal adott elő, minden párt kellő tiszteletben, figyelembe részesíté.

Egészsége hanyatlását érezve, 1872 nyarán Kissingenbe ment enyhülést keresni, hol a »Rákóczy forrás« Eötvösnek is gyakran adott enyhületet.

A testi szenvedés megszűnván, jobb kedvű lett, sokaknak írt, s írta azt is, hogy 1872-ben ősszel visszatér, de előbb felkeresi még angol barátait, kiket Magyarország barátaivá is tett. Angliában súlyosan megbetegedett és ott adta ki lelkét, – méltán becsült, tisztelt emléket hagyva maga után.

TOLCSVAI BONIS SÁMUEL.

A balközép egyik fáradhatatlan harczosa, született 1810. szeptember 30-án. Atyja szintén Bónis Sámuel volt, anyja pedig báró Dániel Borbála. A Bónis-család igen tekintélyes állást foglalt el Szabolcs megyében. Bónis Sámuelnek testvére Bónis Barnabás Szabolcs vármegye főispánja volt. Felesége Csebi Pogány Karolina barátságos vendéglátása folytán egész Szabolcs vármegyét összegyűjtötte udvarába.

Bónis Sámuel 1825-ben Bécsbe küldték, s az ottani egyetemen neveltették. Később visszakerülvén, jogot végzett s az akkori szokás szerint patvaristának ment Komáromy Istvánhoz, Abaúj megye alispánjához. Ez alkalommal tett szert Kazinczy Ferencz ismerettségére, azután cenzúrát tevén, kitüntetéssel ügyvédi diplomát nyert, és Szabolcs vármegyében kezdte meg politikai pályáját. Örök frigyre lépett nagyréti Darvas Erzsébettel Ongán, Abaúj megyében.

1839-ben Pozsonyban látjuk őt, mint Szabolcs vármegye követét, valamint 1843-ban is.

1847-ben hasonlóképen Szabolcs vármegye követe volt s a Deák Ferencz által vezérelt ellenzékhez tartozott. Előadása rövid, határozott, érthető volt, s mint mondani szokták, mindig a szeg fejére talált.

1848-ban a tiszalöki kerület képviselője lett, s

Deák Ferencz által igazságügyministeri osztályfőnökké neveztetett ki. Midőn az országgyűlés Pestről Debreczenbe költözött, Bónis Samut bízták meg a korona elszállításával.

A debreczeni országgyűlésen folytonosan részt vett s Vukovichnak igazságügyministerré történt kineveztetése után annak államtitkárává lett. Kormánybiztos is volt Szabolcs megyében, a hadjárat rosszra fordulta alkalmával pedig Görgey mellé ment, s ott volt a világosi fegyverletételnél. Ez után az új épületbe bezárták, s csak hét évi nehéz, tetet és lelket ölő fogás után térhetett vissza hazája és családja körébe.

1861-ben ismét a tiszalöki kerület képviselője lett.

Sokat köszönhet neki a nemzet a nemzetiségi törvény készítése tekintetében, mert annak még a mostani alakjától is messze eltérő, mondhatni Magyarországot nemzetiségi kerületekre felosztó irányától leginkább Bónis Samu mentette meg, a ki kímélet nélkül megtámadta mindazokat, a kik filantropikus nézetekből akaratlanul is feláldozták volna Magyarországot és a magyar állam fogalmát a vakmerő nemzetiségi aspirációknak.

Bónis mindig nagy kötelességérzettel bírt, mint bizottsági elnök, több fontos tárgy iránti javaslat alkalmával működött, így a »Polgári törvénykezési rendtartás« is az ő elnöklete alatt készült el, fáradhatatlan munkásságának köszönhető annak kellő időbeni benyújtása-

Horváth Boldizsár, az akkori igazságügyminister, 1869-ben a kúriát organizálta, s a balközépi Bónist felszólította, hogy vállaljon kúriai bíróságot. Mind ő, mind Somossy Ignác, a ki szintén kúriai bíró lett, felhozták bizalmasan a pártban, és megbeszélték, hogy nem lát-

nak-e abban valami kifogást pártfelei, ha kormányhivatalt vállalnak. Csak akkor nyilatkoztak, hogy elfogadják a nekik felajánlott állást, midőn pártjuk minden tagja osztatlanul kijelentette, hogy a bírói állás olyan, a melyet a párt elveinek feláldozása nélkül valaki egész bátorsággal elfogadhat.

Volt idő, midőn Bónis Sámuelét számos kerület kereste meg és mandátumot kínált neki.

Bónis természeténél fogva hirtelen ember volt; gyorsan összepörölt barátaival, de haragtartó egyáltalában nem volt, s hirtelenségét mindjárt beismerte. Daczára hevességének mindenki tisztelte és szerette Bónis Sámuelét.

JÓKAI MÓR.

Ki ne ismerné Magyarország legnagyobb regényíróját? Ki ne ismerné Jókait, irodalmi működését, a magyar irodalomban tett hódításait, őt, a ki egy hosszú munkás élet után ma is pennájával keresi kenyerét.

Politikai működését sokan kárhoztatták, és sokan élesen bírálták, de költői dicsőségét nem tudták elvitatni soha, még politikai ellenfelei sem. A politikában szemére vetik a következetlenséget, szemére vetik, mert egyfelől Petőfit ő vezette be az irodalmi munkásságba, kinek a 48-iki mozgalomban a legnagyobb mérvű része volt és ő maga is tollal, szónoklattal buzdított, tett és működött, és mégis később a mérséklet ösvényére lépett, mert látta a mozgalom veszedelmesebb áramlatát.

Egyike a legkiválóbb parlamenti szónokoknak, nyugalom, lelkesedés, erély, metsző humor jellemzik szónoklatát.

Jókainak a következetlenséget szemére vetik továbbá azért is, mert 1849-ben a békepárthoz tartozott; ugyanis alapított Debreczenben egy lapot »Esti lapok« cím alatt, mely a fejedelemmel való kibékülést tűzte ki czélul az ország cardinális jogainak fenntartása mellett. Ékes tollával már akkor is nem csak a politikai elveket és tárgyakat érintette, de a személyeket és a személyek működését is éles bírálat alá vette.

Kossuth mellett akkor Madarász László volt a honvédelmi bizottságban a rendőri osztály feje, alias rendőrminister; ennek környezetében találkoztak az u. n. magyar republikánusok, a többi között Mérey Mór, Pálffy Albert, Farkas János. Mérey Mór tanácsos, egyúttal nemzetori őrnagy is volt.

Midőn Duschek Debreczenben 1849-ben a bankóprést nagy nehezen felállította, alig tudta a hadsereg szükségleteit fedezni. Egyszer beállít hozzá Mérey Mór és kéri tőle tanácsosi havi fizetését kiutalványozni. Duschek veszi a pennát és nehézség nélkül adja ki az utalványt. Mikor ezt az utalványt Mérey zsebre tette, azt monda: »Én még nemzetőri őrnagy is vagyok és kérem az őrnagyi fizetésemet is.« Duschek végignézett rajta és azt monda: »Küldjön a zászlóaljából egy őrmestert és káplárt, a ki kimutatja a létszámot, és az ön fizetésére egyszerre készen lesz az utalvány.« Persze az a nemzetőri zászlóalj, a melyben Mérey fegyverrel szolgált, nem létezett. Jókai megtudta ezt s az »Esti lap«-ban egy cikk jelent meg, mely így kezdődött: »Mérey Mór nem egy ember, Mérey már két ember. Mérey Mór egyszer osztálytanácsos. Mérey Mór másodsor nemzetőri őrnagy...«

Hatalmas sarcasmussal írta le az egész eseményt, kiszínezve, kinevettetve és kárhoztatva a hazafisággal való üzérkedést.

Következetlennek mondták harmadszor azért, mert a szabadságharcz után »Sajó« álnév alatt a szabadságharczot dicsőítette s mert a mit csak írt, mint Tallérossy Zebulon és mint Jókai a saját neve és álnév alatt, az mind az absolutismus megbuktatására irányult.

Irt Schmerlingről Tallérossy Zebulon név alatt latin keverékű cikket, mely nevetségessé tette a magyar alkotmány ellenségét.

Következetlennek tartották végre azért, mert a kiegyezés után nem lépett a 48-as párt sorába át, hanem megmaradt a balközép mérsékelt ösvényén és lett Tisza híve.

Pedig ez a következetlenség, ha magát a politikusát bíráljuk is, semmi egyéb, mint valódi lánczolata a következetességnek.

Küzdött a szabadságért, az egyenlőségért, a szabadelvű eszmékért mint ifjú s 1849-ben, mikor ezen nagy vívmányokat mind kockára tenni látta, következetesen megmaradt a mérsékelt ösvényen, hogy szabadságát és alkotmányát a nemzetnek biztosítva lássa. Következetes volt akkor is, mikor a balközéphez szegődött, mert akarta ugyan az ország szabadságát, jogait védelmezni, fejleszteni, de az elért eredményeket egy kétes irány által veszélyeztetni soha sem akarta. Nagy áldozatot hozott a balközép-pártnak geniálitása, ragyogó irálya, gyönyörű szónoklataival, a mivel támogatta e pártot. Midőn nagyszerű hatásait szónoklatainak devolválni akarták politikai ellenfelei, azt költötték róla: »Könnyű neki szépen beszélni, mert neje (Laborfalvy Róza, a legelső drámai színésznője korának,) tanítja szónokolni.«

A mit mint költő keresett, anyagilag is e párt fenntartására szánta, és nem csak hogy a »Hon«-t jobbára saját érdekéből, a párt érdekében minden subventió nélkül fenntartotta, hanem még Horn Edével, a kit különösen protegált, egy német balközép lapot is alapított, mely ugyan nem tudta magát fenntartani,

hanem Jókainak vagy 16.000 írt készpénzébe került. Hozzájárult ehhez Horn Edének többszörös választási bukása, mely választás számláját mindig Jókai fizette. Elmondhatjuk, hogy a mit a költő keresett, azt a bal-közép politikájának fenntartására fordította.

Sajátságos tüneménye ez egy önzetlen és csak a hazaszeretettől áthatott kiváló léleknek a mai korban, midőn ennyi tehetséggel és ennyi szorgalommal, ki egyszerre rendesen három és négyféle munkát tud és szokott dolgozni, az ilyen író, szónok mindenütt vagyont keres, vagyont, jólétet akar magának szerezni s ő mégis minden idejét, minden fillérét a balközép és a szabadelvű párt kormányára pazarolta. És míg a fejedelem irodalmi elvitázhatatlan érdemeiért őt a Szt.-István rend kis keresztjével tüntette ki, addig a politikában sem Tiszától, sem a kormánytól, sem a párttól soha semminemű jutalmat nem kapott. Ő volt a bal-középpárt nemcsak egyik legkiválóbb tagja, de legnagyobb matadora is.

Midőn nagy politikai viták voltak, akkor, midőn már Tisza a kormány élén volt, Jókai odavitte dicsőségét, tehetségét a legkétesebb, leghevesebb és legelkeseredettebb viták közé és nem egyszer nagy sikerrel mentette meg a párt politikáját és szerzett annak dicsőséget.

Csak egy esetet hozunk fel.

A szélsőbal és mérsékelt ellenzék egyesülve igen vehemensen támadták meg Tisza Kálmán és Széli adó emelési javaslatát.

Szemére vetették Tiszának, hogy minden adó-emelés nélkül ígerte az ország pénzügyeinek rendezését.

Ez ugyan nem volt való, de ezt több ízben ismételve mondták. Azután előadták az óriási terheket, melyeket a nemzetnek nyakára róvnak. Ebből levonták azt a consequentiát, hogy Tisza nem képes Magyarország pénzügeit rendezni, nem tud sikert felmutatni, s daczára nagy többségének, az ország valódi többsége az ellenzék mellett van, – Tisza tehát mondjon le.

Hozzájárult ehhez, hogy ugyanakkor két nagy ellenzéki küldöttség járt bizonyos törvényszéki és más ügyekben.

Mind a két küldöttség óriási számával ellepte a karzatokat. Egyszerre csak felállott Jókai s előveszi a 48-iki országgyűlési naplót, felolvassa Kossuth Lajosnak finanziaális terveit, s elmondja, hogy minő javaslatokat akart Kossuth behozni a pénzügyek rendezésére. Persze ezek mind messze túlhaladták a Tisza által proponált javaslatokat. A gúny és szónoklat mesteri fegyverével törte szét Jókai az ellenzéki szónoklatokat és szerzett a kormánypártnak diadalt.

Ekkor monda nekem egy szélsőbali collegám: »Csak ez az ékes szavú Jókai ne lenne a kormány jártján! Már többször kiragadta a dicsőséget a kezeink közül, de éppen ma tett tönkre bennünket, midőn a vidéki párthíveink ily számosan vannak a karzaton, – az Isten a megmondhatója, minő következései lesznek a mai szónoklatának.«

Ezekből láthatja az olvasó közönség, hogy mennyire önzetlenül folytatta Jókai politikai életét, s milyen benső vonzalommal ragaszkodott Tiszához, annak politikájához, a nélkül, hogy jutalomra vágyott volna, –

vagy, hogy önzetlen működése közben valaha lankadott volna.

Majd ha felőle tartózkodás nélkül lehet mint politikusról szólni – akkori életírói megfogják neki adni azon méltó elismerést és dicséretet, melyben én ez alkalommal őt nem részesíthettem.

LUDVIGH JÁNOS.

Az emigratióból hazajött hazánkfiái közül pártunk soraiba állott. Nagy súlyt fektettünk e férfiak tehetségére, politikai belátására és tapasztalataira.

Ludvigh János, ki 1812-ben született és 1870-ben halt el, iskoláit Késmárkon, Eperjesen és Sárospatakon végezte, egyike volt a legjelesebb és legtapasztaltabb párttagoknak. Ifjú korában együtt tanult Pulszky Ferenczcel és Henszlmann Imrével. Kiváló munkatársa volt a »Jelenkor«-nak, »Hírnök«-nek. a »Protestáns és iskolai Lapok«-nak és a Kossuth Lajos »Pesti Hírlapjának. Minden sorából, minden izéből a szabadelvűség tűnt ki. Az 1848-ki országgyűlésen az iglói kerületet képviselte, az országgyűlés egyik jegyzőjének választotta. A szabadságharcban kormánybiztos volt és a hadsereget kísérte. – Az emigrációnak egyik legtiszteltebb és legtevékenyebb tagja volt. Mint ilyen, egyszerű titkos küldetésben hazajövéen, Ivánka guerilláinak segítségével Budapestről Nagyváradig pusztáról-pusztára, a legnagyobb fáradsággal utazott, a hol küldetésének megfelelően, ugyanezen a módon visszajött Budapestre és innen ismét kiment külföldre.

Brüsszelben benső barátságot folytatott J ó s i k a M i k l ó s s a l, folytonosan munkatársa volt a »Hon«-nak.

Az eperjesi collegium 1868-ban megakarta nyerni

Ludvigot a politikai tudományok tanszékére, Vécsey Tamáshoz intézett válaszában megköszönte a megtisztelő ajánlatot, de akkor még politikai természetű meghívást nem akart elfogadni. Azonban a következő évben visszatért az emigrációból, minthogy 1869-ben a késmárki kerület képviselőjének választotta, Szeged városa is megválasztotta, de ő a késmárki kerületet fogadta el, mert ez volt szülőföldje. Beszédei magvasak voltak s a ház minden oldaláról nagy figyelemmel hallgatták. A balközép-párt minden tagja szerette őt rokonszenves alakjánál és barátságos közlékenységénél fogva.

IVÁNKA IMRE.

Ha a balközép viselt dolgairól, s vezér férfiairól akarunk beszélni, úgy ezek közt Ivánka Imrét is meg kell említenünk, a kinek viselt dolgairól az 1848-as időkből, Pulszky-nak, Kossuth-nak és Mészáros Lázár-nak itt következő véleményét kívánjuk közölni.

Pulszky Ferencz ezeket írja Ivánkáról:

»Ivánka ezredes Dobay pozsonyi tüzérsízt kíséretében elküldetvén a már közölt felszólítással herceg Windischgraetz-hez, megjött hozzá, a ki is felbontván s megolvastván a levelet, azt mondta: »Mit Rebellen unterhandle ich nicht«. Erre Pálffy Móríc, a ki Windischgraetznél van, a parlamentáreknek azt mondta: »Ne csodálkozzanak, hogy itt találják, kötelessége Ő felségét és jogait védeni«. A további beszélgetésben említé, hogy ha igaz az, hogy az országgyűlés 15 nap alatt minden magyart a hazába visszaparancsol, ő megszűnik magyarnak lenni!

Pálffy egy káplárt négy katonával adott melléjük, hogy őket visszakísérjék, s így bekötött szemekkel három óráig gyalogoltak. A kísérő katonaság többször felváltatott, míg végre Roth-Neusie délbe Jellacsich előőreihez jöttek. Itt megszólították: »Was, ist's?« A hang szerint Itélve Horvátovich volt.

»Obriszt Ivánka, als Parlamentär« —

volt a felelet. – »Mit O b r i s z t I v á n k a h a b e n wir eine Abrechnung.« – »Ich bin als Parlamentär hier.« – Fligelli wurde auch als Parlamentär gefangen«, – volt az utolsó szó, s I v á n k a ezredes elfogatott. D o b a y t nem bántották, sőt azt is tanácsolták neki, hogy B a l t h e s e r generálshoz menjen, a ki Ivánkán segíthet. B a l t h e s e r igen szívesen fogadta Dobayt, a mint az esetet elbeszélte, s azt mondta: »Es muss ein Irrthum obwalten«, – adván Dobaynak egy levelet Jellacsichhoz és segédjét, a ki őt oda vezette. J e l l a c s i c h átolvasván a levelet, hidegen azt mondta: »Auf keinen Fall.« – Dobay legalább arra kérte, engedje, hogy Ivánkával másnak jelenlétében szólhasson, megtagadtatott; kérte, küldhesse el Ivánkának szolgáját és ruháját, szintén megtagadtatott: »E r b r a u c h t's nicht.« – Ezzel D o b a y hozzánk vissza kísértetett. Povndorf, október 27-én 1848. Pulszky Ferencz, s. k. K o s s u t h a képviselőházban ezeket monda: »Midőn elkészült ezen manifestum, megvallom, hogy oly férfiura, a kinek személyére nézve a herczegnél fontosságot helyeztek, óvakodtam volna ezen manifestumnak kézhezjuttatását bízni; azonban I v á n k a ezredes úr önmaga volt szíves magát erre felajánlani. Figyelmeztettük többen, tisztelt elnökünk, én is, hogy talán nem kellene ezen missiót magára vállalnia; de ő lehetetlenségnek tartotta, hogy az ellenség a parlamentárt ne respektálja; s ő egyszersmind oly állásban érzi magát, hogy ismereteinél fogva mint Parlamentär tehát valamit. Így tehát Windischgraetzhez elment, kinek értekezése rövid volt, ő eljövén tőle, Jellacsich táborában elfogatott és mindeddig fogva tartatik.«

»Megvallom kimondhatlan nehéz próbára akar-nak minket tenni ellenségeink, hogy vájjon meddig megy a magyar nemzetnek nagylelkűsége, humanitása? Mert hisz 10 ezer fogoly van kezünkben! s meg nem fog-hatom, hogy a gondatlanság, avagy a magyar nemzet nagylelkűsége iránti elbizakodás nagyobb ezen emberek-ben miként nem félnek ezen tízezer fogolynak életét kóczkára tenni, a mi a nemzet képviselőinek egy sza-vától függ, bennünk megbőszülni azon árulást, melyet parlamentárünk irányában elkövettek!«

»Fájdalommal kényteleníttem megvallani, hogy eddig módot sem tudtam feltalálni, hogy szeretett ezre-desünknek az ellenség körmei közül kiszabadítása esz-közöltethessék, mert bármi levelet írunk az ellenségnek, nem érkezik reá felelet, parlamentárt csak nem kül-dünk többé, hogy újra elfogják, hanem mint mondám, küldünk levelet előreink által, de felelet ekkoráig nem érkezett.«

»Mindenesetre kötelessége a honvédbizottmány-nak és a tisztelt Háznak, hogy minden kitelhető lépéseket kövessen el hazánk ezen derék, vitéz, hasznos és hű szolgálja megszabadítására. (Helyeslés).

Mészáros Lázár pedig a következőket írja:

»Egy más, magában véve kisebb, noha más szem-pontból nagyobb kérdés a W i n d i s c h g r a e t z elleni izgatottságot még inkább nevelte. Köztudomásra jött ugyanis, hogy I v á n k a ezredes a schwechati csata előtt hírnökül herczeg W i n d i s c h g r a e t z-hez menesztetett sr hogy a herczeg, midőn K o s s u t h-nak kamarillákkal czifrázott diplomatikailatlan levelét elolvasta, így szólt: »Mit Rebellen unterhandle ich nicht«, s ezzel I v á n k á t elbocsátotta, a kit visszatértekor a bán

letartóztatván, W i n d i s c h g r a e t z ezen eljárását helybenhagyta s I v á n k á t foglyul elvitte.

»Legyen szabad itt a derék I v á n k á r ó l – a kiben sok tudomány, sok katonai képesség, akarat és erély rejlett – sajnálattal megemlékezmem. Örömet teszem ezt, mivel benne oly hazai reményt láttam felserdülni, a ki aligha Görgey helyét el nem foglalja, ha Kossuth Görgeyt csak azért, mert I v á n k a B a t t h y á n y i által protegáltatott, a sereg élére fel nem tolja. Egy magyar Pappenheimot vártam Ivánkából kinőhetni, a mire a honnak igenis szüksége volt; de ha ezen reményem nem is teljesül, benne mar is bizonyosan egy lovas Dámja nies, következőleg Görgey ambíciója ellen tekintélyes ellensúly támadott volna. A kormány többször akarta őt kicserélni Fl ig elli elfogott tábornoki őrnagyért, sőt később még két elfogott tábornokot, Roth-ot és Philippovics-ot is ráadásul adta volna, de hasztalan.

Ennyit mondtak azon időbeli vezérférfiaik I v á n k á r ó l.

Mi azonban vele nem mint katonával, hanem mint politikussal akarunk foglalkozni. És itt mindjárt ki kell jelentenünk, hogy valóságos szerencsétlenségnek tartjuk azt, hogy őt azon időben elfogták; mert az a bizalmas viszony, a melyben részint K o s s u t hhoz, részint különösen G ö r g e yhez állott, nagyban elősegítette volna azon differenciák kiegyenlítését, a melyek akkor és később Kossuth és Görgey között kifejlődtek és az országra oly károsak voltak.

Ivánka 1850-ben nősült meg Pozsonyban. Németh János, váltótörvényszéki elnöknek kedves leányát vezette oltárhoz.

Ipa és a törvényszékhez tartozó több bíró, mint Beke Szinovác és mások, továbbá Häuser Ernő ügyvéd vele ismételve értekezvén, az ország sorsáról, elhatároztak, hogy a juridicumban a magyar nyelvet megtartják. Németh János, a ki ehhez ragaszkodott, kénytelen volt állásáról lemondani. Ivánka abban az időtájban eleinte Hontban, később a Csallóközben és Pestmegyében lakott és folyton érintkezett a hazafias férfiakkal. Az őt-és években nagy eszméssel foglalkozott, melyek részben életre is keltek; és ha minden irányban megvalósíthatók lettek volna, az ország nagy előnyére szolgáltak volna. Ilyen volt az Alföld csatornázása, a nagy birtokoknak felaprózása, a mi részben sikerült, és különösen ott, a hol személyesen közben járt, igen sok vidéknek és birtokosnak hasznára vált.

Az 50-és években megfordult külföldön is. Találkozott Telekivel, Svájcban Vetterrel és Kossuthal Londonban. Összejöttek Pesten, a Teleki-házban, Ivánka, Tisza Kálmán, Lónyay Menyhért és többen; s a hazafias párt organizálásában ténykedett ő is; 1861-ben irt egy könyvet: »A magyar hadsereg szervezése, a mint azt képzei Ivánka Imre«. A rendőrfőnök magához hívatta és azt mondta neki, hogy ez a könyv meg nem jelenhet, mert felségsértést tartalmaz.

Ivánka ezt kereken tagadta és azt válaszolta: »Emezt 100 példányban szakértő barátaim számára írtam. Ha az úr ennek kiadását megakarja gátolni, tartalmát elfogom mondani egy országgyűlési beszédemben és

akkor több ezer példányban lesz közzétéve«. Prottmann a konfiskációról lemondott.

Ezt megelőzőleg cikkeket írt, melyekben Svéd- és Norvégországek viszonyait fejtegette és igen szépen dedukálta, hogy ha azon államok a personal-unió alapján rég óta megélhetnek és megállhatnak, Magyarország is hasonló viszonyban lehetne Ausztriával.

Mint író és szónok keresetlen írt és emelkedett hangon beszélt. Került minden dagályt, főleg az érthetőségre, világosságra fektette a súlyt. Mindenkor leplezetlenül, tartózkodás nélkül, illedelmes formában nyilatkozott; az általános védrendszer behozatala érdekében mind a parlamentben, mind az irodalom terén hatályosan működött.

Nem kevesebb talentumot és politikai belátást mutatott az 1860-61-iki országgyűlést megelőző időszakban, a mikor guerilla csapatok felállításával volt megbízva, ezt oly titokban vezette, hogy alig volt pár embernek sejtelve róla, honnan származnak. A honvédségélyző egyletek számba vették a még élő és a magukat azoknak valló használható honvédeket, azokat keretekbe osztotta, a parancsnokokat kiszemelte, megfelelően a fent idézett könyvhöz csatolt táblázatoknak. A Dunántúli résznek vezényletét actió esetére maga részére tartotta fenn. Kossuthnak, Telekinek, Vetternek, Türrnek és másoknak megmondta, hogy ha gyökeresen akarunk az ország bajain segíteni, nem elég, ha az olasz kormány Türr és társai vezérlete alatt csak szabad csapatot akar ide küldeni, hanem az harz királyi hadseregnek olasz zászló alatt kell Magyarország területére bejönnie, csak így lehet a felkelésnek sikere,

minden más mozgalom ez irányban káros és eredménytelen áldozatokat igényel.

Ivánka régibb szereplését illetőleg még csak egy momentumot akarok megjegyezni.

A koronázás elvágta forradalmi működését. Ettől kezdve soha semminemű ilyen tervezetésben részt nem vett hanem élőszóval és az irodalom terén azt vitatta, hogy az ellenzéknek a kiegyezés alapjára kell állani és a nemzet javát ez után előmozdítani.

Ezen változás két eseményben leli magyarázatát. Azon nagylelkűség, a melylyel a király a koronázatió-nális ajándékot a honvédek segélyezésére adományozta és azon magasztos fejedelmi tény, a melylyel ő Felsege számos forradalmi egyénnek, köztük Ruttkay Miklósnak is, megkegyelmezett, mélyen meghatották és örök hűségre kötelezték.

Nevezetes dolog volt az is, midőn az északkeleti vasút alakult.

Ezen vasúthoz, melynek elnöke akkoriban Sennyey Pál, alelnöke Tisza Kálmán volt, Ivánkát hívták fel vezértitkáruul, később igazgatóul.

Nevezetes küzdelmek álltak be a vasúti világban. A mint Währing tette a keleti vasútnál, hogy annak könnyebb részeit kiépítvén, a mérföldek után járó átlagos építési jutalékot kivette; a hátralevő tőkének papírjait egyszerre elárusítván, a szerződésileg kikötött igen csekély pénzüsszeget az építési pénztárba befizette, s a nehezebb és költségesebb részt ott hagyta, és hasonló eljárást vélt követhetni Strousberg, Ivánka ennek ellenszegült, felvilágosította az igazgatótanácsot, a mely az eladási ár és a szerződésileg kikötött árkülönbségből tartalék alapot alkotott, és így került ki azon küz-

delmek főrészt, a melyek a keleti vasútnál bekövetkeztek.

Ivánkának a balközép pártban viselt dolgai az országgyűlési naplók tanúsága szerint ismeretesek, nem szükséges azokat ismételni. Barátja volt a fusióknak és annak úttörője Ghyczyvel, kinek jobb keze volt. Ghyczy mikor pénzügyi minister lett, őt Londonba küldötte a Schatzbonn-ok beváltása végett. Ivánka az ott folytatott tárgyalásokról jelentéseit beküldötte. Ghyczy azonban az illető bank ajánlatait nem fogadta el.

A fusió után, midőn Péchy visszalépett, Tisza felszólította őt a közlekedésügyi ministerség elvállalására. Debuisset pridem! Hogy miért nem lett belőle semmi, az előttem nem ismeretes.

Azt hiszem, ezen rövid ismertetésből mindenki átláthatja, hogy Ivánka a balközépen minő állást foglalt el, és hogy Tisza Kálmánhoz tántoríthatatlanul ragaszkodik.

BÁRÓ BÁNFFY DEZSŐ.

Azon kevesek közül, kik a balközép-párthoz tartoztak Erdélyből, igen kiváló helyet foglal el Bánffy Dezső báró – ki egész fiatal korában – daczára annak, hogy Erdély legnagyobb tekintélyei a Deák-párthoz tartoztak, a balközéphez csatlakozván, tanúságot tett arról, hogy elvei voltak és gondolkodó fiatal ember volt már akkor is.

Bánffy Dezső báró 1869-ben és 1872-ben Szolnok-Doboka megyében a balközép-párt elnöke volt s anynyira hive volt a balközépnek, hogy a fusió előtt baráti körben kijelentette, hogy ő ugyan követi Tisza Kálmánt, de jobbnak találná a fusióval várni s még több-több vívmányokat keresztül vinni.

De ő nemcsak Szolnok Doboka megyében tett szolgálatokat a balközép-pártnak, hanem Marosvásárhelyen is, mint az intéző bizottságnak rendfenntartással megbízott tagja fogadta Berzeviczyt a gyűlés, helyének kapujában, vele a békét helyre állítani akarta s tapintatos, eljárásának számos jeleit adta.

Egyébiránt az ő határtalan, akadályokat nem ismerő erélyének tulajdonítható, hogy Szolnok-Doboka megyében a politikai küzdelem a tetőpontra nem hágott. Torma főispánál egy párttanácskozás volt (maga beszélte el Torma főispán később nekem, mint

képviselő) s párt vezérei egyhangúlag kijelentették, hogy Bánffy Dezsővel csak egy ember van, ki megmérkőzhet, az pedig actualis szolgálatban levő főispánja Doboka megyének: Torma. Erre a főispán felemlítette, hogy ez az első eset, hogy a megye kormánya élén álló főispán mint képviselőjelölt lépjen fel,

Torma Károly kérdést tett Budapestre, hogy rendelkezésre adják-e a szükséges eszközöket, bele nyugszanak-e, ha megválasztása után visszalép főispáni állásától, – csak midőn a kedvező válasz és az eszközök nemcsak kilátásba helyezettek, de valósággal le is érkeztek, lépett fel Bánffy Dezső ellen és őt meg is verte.

Bánffy Dezső 1872-ben a balközép 7 tagú végrehajtó választási bizottságának is Erdélyből választott tagja volt. Alkalmam volt tapasztalni helyes ítéletét, minden csekélységre kiterjedő figyelmét, soha illúzióban nem élő éles látását és semmiféle akadályoktól nem rettegő bátor fellépését.

Pedig nehezebbé tette az ő állását atyjának és számos előkelő rokonainak a Deák-párthoz való szitása. Édes atya báró Bánffy Dániel valóságos belső titkos tanácsos s akkor is szolgálatban levő főispán volt.

Nem is felejtette el Tisza Kálmán fiatal kedves barátjának önzéstelen szolgálatait. A mint a fusió létrejött, Szolnok-Doboka megye, Kövárvidék, később a naszódi kerület főispánjává lett; legfőbb érdemei hivataloskodása idejére esnek, azért a balközép története utáni időben szerzetté hazafias munkásságának érdemeit.

En csak annyit említek meg felőle, hogy ha egy pártnak csak őt vagy hat ilyen tevékeny, jellemes tagja van, az a párt előbb-utóbb diadalra fog jutni.

Bánffy Dezső született 1843-ban okt. 28-án Kolozs-

váron; elvégezvén alsóbb iskoláit, tanult Lipszéban, Berlinben; 1869-ben nagy utat tett külföldön. Előadása kellemes, szónoklata folyékony.

Nagy kár, hogy a politikai élet küzdteréről élte delében visszahúzódott.

Báró Bánffy Dezső a felsőháznak választás útján örökös tagja, a Lipót-rend lovag keresztjének tulajdonosa, a számos-völgyi vasúttársulat elnöke, – e téren szerzett tapasztalatai, ismeretei, erélye és szerencsés kezének köszönhető a legnagyobb helyi érdekű vasutak létrehozatala.

BÁRÓ PODMANICZKY FRIGYES.

Született 1824-ben, 1843-ban már gróf Ráday Gedeon Pest vármegye követe mellett írnokoskodott a pozsonyi országgyűlésen, 1845-ben Berlinbe tanult, – 1847-ben mint Pest vármegyei aljegyző szolgált, 1848-ban részt vett a schwechati ütközetbe, 1849-ben a gróf Károlyi István által alakított 16-ik számú huszárezredbe mint százados szolgált, 1850-ben mint közlegény a gyalogsághoz az osztrák hadseregbe beosztott, 1861. Szarvas város képviselőjéül választott. 1871-ben a honvéd hadseregbe százados, később őrnagy lett. 1873-ban a közmunka tanács elnökéül neveztetett. - Budapest városa iránt tanúsított buzgóságáért a régi Bárány-utczát, az ő nevére Podmaniczky-utczának nevezték el, sokáig volt a nemzeti színház és az opera kedvelt intendánsa s 10 évi jubileuma alkalmából Ő felsége valóságos belső titkos tanácsosul nevezte ki. Vizsonyi Gusztáv barátom halála után a szabadelvű párt elnöke lett, a párt tagjai külön adakozásából készítették el Barabás öreg művésznök által arczképe, midőn azt ünnepélyesen lelepleztük, a következő beszéddel üdvözöltem, melyben az ő nevezetes életének főbb momentumait feltalálándja az olvasó, – s azon reményben iktatom ide, hogy azzal iránta való tiszteletemet, ezúttal is a legméltóbban fogom tanúsítani.

»T. barátom! Azok, kik nagy pártok élén állanak, leginkább ki vannak téve a közbírálatnak; ezen bírálatok azonban reád nézve mindig kedvezők valának.

Azok, kik képviselői választásokat vezettek, saját pártjuk részéről is elégedetlenséget nem egyszer tapasztalhattak.

Te annyi választás vezetése után ezen kényes bizalmi állásodban elégedetlenséggel soha sem találkoztál, hanem a párt közbecsülésében fokozatosan emelkedtél (Éljenzés). Egyébiránt már fiatalabb éveidben részint karddal, részint tollal kiérdemelted barátaid bizalmát s bár sorsod nem vezérlett mindig rózsás utakon – de te megszokva a szerencsétlenségeket, mint a kovács a szikrát s mint a vas a tűzben, a sors ütései alatt megkeményedtél s férfiasan viselted el ádáz sorsodat (Éljenzés). És míg némelyek hasonló körülmények között elvesztették lábuk alól a talajt s eltűntek a politikai szintérről, addig te megtaláltad az egyenes ösvényt, mely a munka forrásához vezet, s a becsületes munka édes gyümölcseül tekintheted jelenlegi anyagi függetlenségedet (Éljenzés). Különben szeplőtlen jellemed, lovagiasságod, rég kivívta a köztiszteletet, hisz barátaid benned sokszor keresték s valóban fel is találták a lovagias becsület legfőbb bíróját (Éljenzés). És ki ne tudná széles e hazában, hogy megtisztult ízlésseddel sok szolgálatot tettél hazánknak a színművészet, énekművészet, az irodalom és az építészet terén. Nem is késett urunk királyunk érdemeidért kitüntetni é? a koronás király után most mi jövünk a plebejusok, és hozzuk neked a koszorút. (Éljenzés.)

Nemzetek, politikai pártok többször különböző módon tüntették ki kitűnőségeiket, de mi azt hiszszük,

hogy elismerésünk értékében növekszik az által, ha egy nagy párt kristalizált többségéből, annak legmagasabb intelligentiája, a törvényhozás tagjai hozzák azt neked. (Éljenzés.)

Tisztelt barátom! Midőn a szabadelvűpárt köre legdíszesebb helyére helyezte el arczképedet és azt ily ünnepélyességgel leplezi le, akkor megadta neked mindazt, a mit adhatott.

Fogadd ezt tőlünk szívesen és engedd meg, hogy most egy szívvel-lélekkel kiáltsuk, hogy téged az ég sokáig éltesse. (Élénk, hosszasan megújuló éljenzés.)

(1890. márczius 9-én.)

SZONTAGH PÁL.

A balközépnek egyik kitűnőségét Szontagh Pált a Házban »nógrádi«-nak nevezték azért, mert volt egy másik Szontagh Pál is akkor a képviselők közt, a ki a Deák-párt soraiban ült s megkülönböztetésül »gömöri« jelzöt kapott, vették ezt a jelzöt a választó kerületek megyéitől.

A »nógrádi« Szontagh Pál született 1820. szeptember 12-én a nógrádmegyei Szécsényben, régi híres evangélikus családból, melynek tagjai a hitsorsosokért áldozni is tudtak, mint pl, a gazdag Szontagh Gáspár leánya, férjezett Okolicsányiné, a ki tapintatos közbelépésével a hírhedt Karaffa kegyetlenségeitől az Árva és Liptóvármegyei evangélikusokat megmentette.

Ezen fenköltlelkű nő, kinek első férje Kubinyi Gáspár Liptó vármegyei alispán volt tízezer forintot ajánlott fel a sajátjából, hogy az árvái és liptói evangélikusokat megváltsa az eperjesi vérbíróság üldöző kezétől. Szontagh Pál méltó maradéka a buzgó protestáns nemzetségnek, melynek címerében olvasható eme bibliai mondat: »Én és az enyémekek féljük, tiszteljük az Urat.« De távol van tőle minden felekezeti szűkkeblőség és elfogultság.

Az országgyűlésen először 1847-48-ban vett részt, mint Libetbánya sz. kir. város követe. A városi követek

akkor még szerény helyet foglaltak el, valamennyi városi követ adott egy szavazatot. De a városi követek sorában sem maradt észrevétlenül az olyan kapacitás, mint Szalay László Kis-Korponának, és Szontagh Pál Kis-Ligetbányának követe, a kit a gr. Széchenyi István elnöklete alatt működő adó-ügyi regnikoláris deputációnak tagjává választottak.

Nyelvismeretei s jogi tanulmányai képesítették, hogy 1848-ban kinevezzék őt a Felső személye körüli magyar ministerium fogalmazójává, mely ministeriumra akkor óriás feladat várt, hogy Magyarországot alkotmányosan képviselje a közös ügyek intézésében s hogy legyen az udvarnál olyan magyar államférfi, a ki nemzeti érdekeinket felelőség mellett képviselje. Bécsben nagy szolgálatot tett a magyar hazának az által, hogy Bem Józsefet Bécsből kiszabadította. Ugyanis Bem részére Nagy Lajos ministeri titkártól kölcsönzött polgári ruhát. A geniális lengyel tábornok előbb Szontagh hivatalos szobájának a kályhájába rejtőzött, majd Szontagh magán szállásán húzta meg magát, azután pedig Henselmann Imre segítségével az 56-ik számú fiáker kocsiban menekült s hogy az üldözött lengyel hősnek nyomait eltüntesse, ennek ruháját és kalábriai kalapját elégette. Szontagh nagy ügyességgel szerzett Bemnek a bécsi rendőrségtől útlevelet, csak hogy az természetesen nem Bemnek, hanem Schneider Jánosnak, a gróf Széchenyi István uradalmi tisztjének nevére volt kiállítva. Ezen útlevéllal háborítatlanul eresztették át Bemet a Bécs városi és az osztrák határon.

Az útlevelet Huszár nyugalmazott államtanácsos eszközölte ki, amire őt egyedül buzgó hazafisága bátorította. Hasonló útlevéllal menekült meg Bécsből Henneberg is.

Hogy a Bécsből való menekülés akkoriban tanácsos volt – szomorú adatok igazolják, pl. Massenhauder, az akkori nemzetőrség főnöke nem menekült, hanem önkéntesen jelentkezett s agyonlővetett.

Bármily óvatos volt Bemnek megmentője, s bármily kevésbé tudták akkor a részleteket, még sem került ki Szontagh a bécsi policzia figyelmét, sőt gyanúsító elővigyázatát. Egy szép reggel letartóztatták s a Sterngasse-i fogházban vizsgálati fogolyként ült 1849. november 1-éig, így a szabadságharcz terén meg nem jelenhetett.

Az aradi gyásznapok után végre szabadon bocsátották azzal a végzéssel, hogy a Bem megszöktetésében való segédkezéséért kiáltott 11 hónapi vizsgálati fogóságot tekintse büntetésül.

Ügyét azonban csakhamar újra felvették s a valót kitudva, még két évi súlyos börtönre ítélték s Olmüczbe küldték, hol a szabadságharcznak ama hősei szenvedték a várfogságot, kiknek halálbüntetését kegyelem változtatta tizennyolcz évi szabadságvesztésre. Ott őrizték a többek közt Mezey Károly honvéd-huszár ezredest és vitéz bajtársait, kiknek félévenként csak egyszer volt szabad levelet írni és kapni. Szontagh Pál szigorúbb bánásban részesült mint a kapituláns törzstisztek, Szontagh lábára bilincset tettek, mit azonban csakhamar katona-vassal cseréltek fel. Ezt két hétig csörgette s ekkor levették róla; végre pedig 1850. július végén kegyelmet kapott.

Ekkor kiszabadult Olmüczből s egy ideig Bécsben időzött s onnan nemsokára Szécsénybe vonult; azután Lapujtón testvérbátyja Szontagh Ferencz házánál lakott s mint minden magyar ember akkor tájban, gazdasággal

foglalkozott, de a hazai és német irodalmat is figyelemmel kísérte, sőt maga is irt kisebb költeményeket.

Midőn az októberi diplomát kiadták, mely a 47-és és nem a 48-as alkotmányt akarta, Szontagh Pál a jogfolytonosság híve a bécsi kancelláriai kormány alatt hivatalt vállalni nem akart, másfelől az Almássy-féle conspirációban való részvételre felszólíttatván, azt kereken megtagadta, mert csak alkotmányos úton és eszközzel akarta szolgálni hazáját.

A nagy várákozások közt 1865-re hirdetett országgyűlésbe Szécsényből a választók Szontagh Pált akarták felküldeni, de ő 1848-iki államtitkárát, a Széchenyi kerületnek 1848-iki képviselőjét, Pulszky Ferenczet ajánlotta, ennek következtében Pulszkyt választották meg. Sréter volt a választási elnök.

Elküldték Pulszkynek a képviselői mandátumot Turinba, a ki nagy örömmel és hálával fogadta el megválasztását, de csak akkor tért haza, mikor az 1866-iki járvány idején nejeének és két gyermekének temetésére ő Felségétől hazatérési engedélyt kapott és pedig feltétlenül s minden elkobzott jószágának visszaadásával.

Szontagh 1868-ban lett országgyűlési képviselővé s ez időtől kezdve a balközép-pártnak folytonosan híve volt. A fusió alkalmával tárczát kellett volna vállalnia, de erre nem volt rábírható. A szabadelvű-párt elnökségét Gorove halála után ki nem kerülhetette, de csakhamar a Ház alelnökévé lett s ezen minőségben nyerte ő Felségétől a titkos tanácsosi méltóságot 1884. november 24-én. És miután képviselői mandátumot vállalni nem akart, 1888. november 12 én a főrendiház tagjává neveztetett ki, hogy legalább így vegyen részt az országgyűlésen, melynek oly jelentékeny s tevékeny tagja

volt. Élénken emlékeznek azok, a kik az 1878-iki egyezési tárgyalásokban részt vettek, mily nehezen lehetett boldogulni.

Az osztrákok a »Kein Mehrbelastung« mottó alatt tömörültek s Herbst vezetése mellett visszautasító állást foglaltak el velünk szemben. A magyar quota deputáció tagjai közé tartozott Szontagh Pál is. A két küldöttség írásbeli izenete sikerre nem vezetvén, közös értekezletre gyűlt össze, hol mind az osztrák, mind a magyar birodalom minden nyelve képviselve volt. Szontagh Pál klasszikus műveltségét, gazdag nyelvismeret egészíti ki. Latinul úgy tud, mint ma már kevesen s a modern nyugati nyelvekben is jártas, különösen a német nyelvet oly szép kiejtéssel beszéli, mintha csak a Burgszínháznak lett volna tagja, holott maga Herbst professor s miniszter bécsi dialektussal beszélt a német nyelvet. A cseh, lengyel, olasz tagokat, beszédjeiket is idegen accentus jellemzi és sokféle tájszólással mondták el nekünk beszédeik refrainjét: »Kein Mehrbelastung«. Bizonyos szúrósággal mondogatták azt is, hogy »die edlen Herren Ungarn«, holott ázsiai barbároknak nevezgettek hátunk mögött bennünket.

A kellemetlen epizódot Szontagh Pál szakítá félbe. – Engedelmet kért, hogy az ő barbár németségével felelhessen az előtte szólott küldöttségi tagoknak; a barbár szót nyomatékosan mondta ki, ezzel sejteté, hogy az a magyarok gúnynevére vonatkozott.

A legszebb németséggel, kitűnő ékesszólással védte a magyar álláspontot és czáfolta az osztrák érveket.

Kiemelte a szolgálatot, melyet Ausztriának tettünk azzal, hogy államadóságának kamat terhében osztozkodunk, még pedig változás alá nem eső huszon-

kilencz millió forinttal, mely soha sem fog könnyebbülni, a minthogy nem könnyebbült tényleg azóta sem, mióta Ausztria a hitelezőktől 20 perczent coupon-adót von le, melylyel kamat terhéből egy ötödreszt devalvált. – Sőt most még egy új megterhelést, t. i. a 80 millió bankadósság terhének részbeni áthárítását akarják elérni.

A helyzet ilyenforma megvilágítása után szónoki hévvel, Göthe tömör, világos nyelvén apostrofálta Herbstéket: »Vagy van önökben őszinte akarat a kiegyezés iránt, vagy nincsen. Ha nincsen, akkor mondják meg és mi fogjuk tudni teendőinket. – Ha van, akkor ne mistificálják a saját polgártársaikat azzal, hogy Magyarországért fizetnek, hanem mondják meg nyíltan, hogy a kiegyezést a Magyar-Osztrák-Monarchia közérdeke, a trón és a két állam együtt maradása, biztosítása teszi elkerülhetetlenné.

Legyenek őszinték és vallják be, hogy Magyarországért Ausztria nem vállalt terheket, sőt épen ellenkezőleg az adórestitutiók czímén Magyarország az utolsó tíz év alatt nagy összegeket áldozott az osztrák hatalmas ipar javára.«

A nagy hatású beszéd után az osztrákok némán néztek egymásra, a varázs-mottó elveszté értelmét. – A makacs Pretis minister, a ki a Budán concédait pontokat Bécsben maga difficultáltatta, Herbsthez fordulva Szontaghról ezt monda: »Ein barbár mag er sein, aber Deutsch kann Er gut«; mi pedig megjegyezzük, hogy nemcsak németül tud, hanem érti azt is, miképen kell megértetni a németekkel Magyarország jogos érdekeit.

LUKÁCS GYÖRGY.

A balközép soraiban 3 minister lett és 6 államtitkár: Horn Ede, Lukács György, Fehér Miklós, Teleszky István, Gromon Dezső, Prónay József; ezek között a legidősebb Lukács György, Tisza Kálmán benső barátai közé tartozott.

Született Nagy-Váradon 1820-ban, testvére Sándor, a szabadságharcz alatt, mint híres győri kormánybiztos működött s Rónay Jáczint közvetítésével menekült Amerikába; a másik testvér János hosszú éveken keresztül Biharmegye főorvosa volt, a harmadik testvér István, mint főhadnagy, szabadságharczunk alatt hősi halált halt; negyedik és ötödik testvére Pál és Kálmán, szintén fegyverrel szolgálták a hazát, s az Amerikában letelepedett Sándor felhívására, ők is kivándoroltak, s a tengerentúli új hazájában Kálmán még most is életben van, egyik nőtestvére Anna, Szilágyi Lajosné, volt Szilágyi Dezső minister édes anyja. Egyébiránt a Lukács családnak igen sok jeles tagjai, számos terén a közéletnek kitűnő szolgálatokat tettek és kiváló állásokat foglaltak el.

Lukács György 1838-ban volt jurátus, a már akkor érezhető szabad szellem foglalta el a politikai pályára és ügyvédségre készülő ifjút; és ugyanazon évben »kitűnő« sikerrel tette le az ügyédi vizsgát.

1839-ben Beöthy Ödön mellett volt a pozsonyi országgyűlésen; 1841-től kezdve Biharban nem volt olyan megyei gyűlés, a hol Lukács György részt nem vett, volna már mint hírnévre szert tett szónok, számtalan kiküldetésben vett részt. – Ő és Csengery Imre voltak Beöthy Ödön legkedveltebb emberei a fiatalok közül.

Az 1840-és évek vége felé már mint hírneves publiczista a Kossuth által szerkesztett »Pesti Hírlap«-ban cikkeket, megyei közléseket irt, melyeket az egész országban nagy figyelemmel olvasgattak.

1848-ban az első magyar belügyminister Szemere Bertalan meghívására, a belügyministeriumban fogadott el alkalmazást s ott a vármegyék kormányzásában vett részt.

Mikor a honvédelmi bizottság 1848 végén megalakult, Lukács abban, mint a belügyminister megbízottja, terjesztette elő a belügyministerium hatáskörébe tartozó fontosabb ügyeket.

Követte a kormányt Debreczenbe is, hol a csekély számra leapadt ministeriumban ügybuzgalommal és fokozott tevékenységgel igyekezett nehéz feladatát teljesíteni. Debreczenből Pestre, majd Aradra és Szegedre is követte a magyar kormányt, mint hű munkása a nagy ügynek, melynek szolgálatában állott.

Csodálatos, hogy a szabadságharcz után nagyobb üldözésnek nem volt kitéve; az csak annak tulajdonítható, hogy ritka előzékenysége, humánus és tiszteletgerjesztő férfias modora őt mindenki előtt kedvessé tette s bár lakását többször felkutatták, ő a mindenütt létező tisztelői által ezekről előre értesítve volt.

Midőn 1862-ben kisütött az alkotmányosság napja,

Lukács Györgyöt váradi polgármesterül választották meg, 1861-ben már, – a megye organisációja alkalmával – egy klikk akart uralkodni, Csanády Sándor, Csanády Józsi s az ezeknél sokkal okosabb Bige Károly, a kinek merész vágyai voltak.

Tisza Kálmán, mint fiatal ember, bár nagyon tartózkodó volt, de valóban már akkor is nagy bölcseséget árult el, mint Bihar megye vezére.

Az ő ajánlata folytán 1848-ban, még fiatal korában első alispánul választott Miskolczi Lajost tűzte ki első alispánul – és már ezzel Csanádyék nem voltak megelegedve; főjegyző lett a lassan dolgozó, de precíz és szép magyarságáról, gyönyörű irányáról híres volt és híresebbé lett Csengery Imre, de a főszónok, az első zászlóvivő Lukács György volt.

Éppen ez mutatta már ekkor Tisza Kálmán érzületét, mély politikai belátását, hogy bár mind Miskolczi, mind Csengery, mind Lukács a hajdani Beöthy-párt fő-fő megyei vezérei közé tartoztak, mégis senki sem érzett soha tőle legkisebb idegenkedést sem, sőt Lukács éppen legbensőbb politikai barátai közé volt sorozható. Jellemesebb, tisztább nézetű, szilárdabb embert nem választhatott volna.

Midőn 1861-ben az alkotmányos korszak rövid időn véget ért, Lukács György tisztikarával egyben lemondott s visszahúzódott a magánéletbe; 1861-ben és 1865-ben egyhangúlag váradi országgyűlési képviselővé választatott.

1867-ben ismét elfoglalta polgármesteri állását Nagyváradon, telve tapasztalatokkal.

Első alispán ismét Miskolczi Lajos lett – kinek administratív tehetségére és munkásságára elég világot

vethet, hogy soha sem feküdt le addig, míg aznapi teendőit teljesen be nem végezte és sajátkezűleg 11 ezer végzést fogalmazott és írt le egy év alatt.

Magától értetik, hogy a megyei adminisztráció Miskolczy Lajos, a törvényszék Ercsey Zsigmond, a város Lukács György által hivatalos pontossággal és lelkiismerettel vezették. – Az újdonsült adminisztráció minden irányban gyorsabb s lelkiismeretesebb volt a letűnt gyászhuszárok korabelinél.

Lukács György polgármesteri állásában is megtartá a megyegyűléseken befolyását.

Az ő szerény magaviselete mellett nem vette azt egyelőre senki észre, talán nehezteltek volna is a megye előkelőbb férfiai, ha a váradi polgármester akarta volna magát vezérül feltolni, ő nem is tolt fel magát, de a közbizalom feléje fordult. – Tisza Kálmánt mindenki országos pártvezérül tekintette, Tisza rendesen Lukácscsal konferált legelőbb, Lukácscsal levelezett legtöbbit, tőle tudták meg a szükségéseket, ő jelölte meg az utat, ő tette az indítványokat, inté mérsékletre a hevesebbeket; szóval: ő volt akkor Biharmegye egyik tényleges politikai pártvezére.

Emlékezetes ezen kedves időszak előttünk, kik akkor vele küzdöttünk.

Tisza 1875. októberben ministeri tanácsossá államtitkári czímmel nevezte ki, ezen állást máig viseli s sok minister főnökei megelégedésére.

CSERNÁTONY LAJOS.

Jókai után a balközép irodalmi férfiai között a második helyet Csernatony érdemli meg. Alsó-Csernatonon Cseh Lajos született Kolozsváron 1823-ban aug. 22-én. Atyja kormányzéki fogalmazó volt, édes anyja Németi Mária, ki fia karjain halt meg. Irodalmi nevét a családi praedikátumból vette át.

1848-49-ben a »Márczius 15-dike«-nek egyik szerkesztője volt Pálffy Albert főszerkesztő mellett. Merész politikája, még merészebb irodalmi cikkei nevezetessé tették már akkor is. A »Márczius 15-dike« Battyány miniszteriumával szemben ellenzéki lap, később azonban Kossuth politikájának leghatalmasabb támogatója volt,

A szabadságharc szerencsétlen kimenetele után Csernatont az osztrák hadi törvényszék halálra ítélte, nevét bitófára akasztotta, de Csernatony már akkor Franciaországban volt. Bonaparte Lajos köztársasági elnöksége alatt Parisban élt és cikkeket írt Magyarországról a »Nationale«-ban, a »Presse«-ben s az »Evenement«-ben. Parisból a »Hölgyfutár«-ba is küldött cikket Tóny álnév alatt. A francia államcsíny után ráparancsoltak, hogy hagyja el Franciaországot az oda való visszatérés reménye nélkül. Csernatony Londonba ment, hol egy magyar iparosnál talált menedéket, ezután falura költözött, kinn lakott egy pár

évig Simonyi Ernővel s a »Hölgyfutár«-nak s a »Déli-báb«-nak innen is küldött czikkeket. 1853-ban Amerikába ment, ahol a new-yorki »Times« európai ügyekre vonatkozó rovatának szerkesztését rábízták, ezután ismét visszajött Londonba, hol mint a new-yorki »Times« levelezője és az »Independent«-nek tudósítója működött. Az erős munka azonban megrongálta szemét s csaknem kétségbeejtő helyzetbe jutott; közel állott a megvakuláshoz. Nagy nehezen kigyógyult, de kevesebbet kellett dolgoznia, írnia és mint tanító tartotta fenn magát Szt.-Andreors-ban, azután Edingburgban.

1860-ban Nápolyba ment Garibaldihoz, mint magyar író, és hadbíró lett az olasz légióban.

Az olaszországi fényes, dicsőséges napok után a légió feloszlott, mindenkinek szabadságában volt szolgálatba lépni, vagy 1500 frank félévi fizetést felvenni.

Mint hadbíró huszárcapitányi ranggal bírt s bár Vetter tábornok marasztalta s táborigazgatót ajánlott neki őrnagyi ranggal – nem maradt.

Elment előbb Turinba, később Tűr-rel Parisba és később ismét Londonba.

1861-64-ig Turinban lakott, irt több magyar lapnak, többi között a »Bolond Miskának« Ludas Matyi álnév alatt.

Ezután ismét 1867-ben Kossuth ajánlatára levelező minőségben a »Morning Star« részére olaszországi leveleket szerkesztett.

Specziális megbízást is kapott a koronázási ünnepélyről tudósításokat közölni. – Szépirodalmi működéséről a »Hölgyfutár«-nak a »Budapesti Hírlap«, »Déli Báb«, »Bolond Miska«, »Magyarország«, »Hon«,

»Fővárosi Lapok«, »Szépirodalmi Közlöny« meg a «Színházi Lapok»-nak írt cikkei tanúskodnak.

Csernatony 1867. áprilisben visszatért Magyarországra s tagja lett a »Hon« szerkesztőségének, miután e lapnak Jókai baráti felszólítása után már Olaszországból levelezője volt. – Az egykori két ellenfelet a haza sorsának legfontosabb érdekei egy percz alatt kibékítették.

Csernatony publiczistai működése ismeretes. Soha sem írt olyan cikket, mely benső meggyőződéséből, a haza iránt táplált szeretetétől ne lett volna sugallva. Tisza iránti ragaszkodása folytonosan állandó és minden körülmények között ugyanaz maradt. A cikkek, melyeket az idő tájban írt, rettegettek voltak.

Tartózkodás nélkül mondta ki a valót, de csak a valót, rágalomra soha sem adta tollát és éppen azért volt annyira félelmes.

Függetlensége teljes érzetében széles politikai ismereteire, tapasztalataira, az emigrációban történetekre támaszkodva, a balközéppártban valódi tekintélyre emelkedett.

Tisza soha sem sugalmazta Csernatony tollát; de Csernatony sokszor kitalálta és tolmácsolta Tisza nézeteit és pedig helyesen.

Ő alapította s szerkesztette az »Ellenőrt,« az ellenzéki nemes hévvel működő lapot, mely igazi hatalom volt. A Deákpárt talán még jobban olvasta, mint az ellenzék s felszólalásai nem maradtak hatás nélkül. – Emlékezzünk csak a pánszláv Moyses esetére, mikor az »Ellenőr«-t az egész fővárosban »rongyosra« olvasták, azaz estére minden példány elrongyolódott a sok olvasástól.

Csernatony ebből a lapból sem húzott anyagi hasznot. A kaucziót ugyan barátai tették le, de ő a részleteket mind egyenként visszafizette és utolsó részletét is magához váltotta, midőn boldogult édes anyja után örökséghez jutott.

A Tisza-kormány alatt egyike volt Tisza Kálmán legbensőbb tanácsadóinak és Tisza valójában nagyra is becsülte mindenkor. – Függetlenebb ember tanácsához nem is folyamodhatott volna.

Széles tapasztalatai, külföldön szerzett ismeretei, igénytelen személye, család nélkülsége, minden földi javak megvetése, cím és rang nem sokra becsülése jellemzik az ő önzetlen lényét és nagy értékű tollát.

Minden körülmények között biztosítva függetlenségét, bátran merjük állítani, hogy egyike ő azon kiváló férfiaknak, kik minden legkisebb személyes aspirációk nélkül támogatták folytonosan Tisza Kálmánt.

Ha valaki egykor a magyar publicisták működésének történetét ki fogja dolgozni, méltányolni fogja Csernatonyt; de azt, hogy Csernatony Lajos önző érdekek miatt valaha tollát használta volna, még ellenségei sem fogják állítani.

Különben Csernatony Lajos szónoknak nem született, sőt első fellépése alkalmával sok idegességet tanúsított, politikai ellenfelei ezt észrevéve, »Halljuk«, »Halljuk« felhívásaikkal, még inkább zavarba hozni igyekeztek, az insultusnak, lármának, zajnak lehetetlen, hogy a kezdő szónokra hatása ne legyen; barátai mélyen hallgattak, nem akarták az előidézett zajt éleszteni – szóval az első fellépése nem sikerült.

Idővel azonban rövid nyilatkozatok által fokonyként emelte szónoki bátorságát, elvesztette a lámpa-

lázt, a Házban ellenfelei is figyelmesebbek lettek, bárátaai bátorították.

Egy nagy nevezetességű ülésben, midőn a Lónyai-kormánynak meg voltak számlálva már napjai, élesen támadta meg egyenesen a kormányelnököt és szemébe mondta: »Önnek nincsen joga gazdagodni akkor, midőn az ország szegényedik.«

Ezen nyilatkozat végzetes lett Lónyaira, bár Csernatonynak a dolog lényegében nem volt igaza, mert Lónyai nem gazdagodott meg.

Lónyai bukásával kezdődtek a fusionális kísérletek, melyben egyik főszerepet s Tiszának rábeszélését a fusióra Csernatonynak lehetett tulajdonítani és köszönni.

MISKOLCZY LAJOS ÉLETRAJZA.

Származását vette mezőteleghi Miskolczy Lajos és érszodorói Szodoray Eszter szülőtől. – Született Bihar megyében Mezőtelegden 1811. évi április 2-án s ugyanott végezte az elemi és grammaticalis iskolákat is.

1834. évi február havában akkori főispán Zichy Ferencz gr. által, Biharmegye tiszteletbeli aljegyzőjévé neveztetett ki s új állásának elfoglalása czéljából Pozsonyból Nagyváradra utazván, a márcz. 3-án kezdetét vett rendes közgyűlésen a jegyzői esküt letette s foglalkozásra az akkori első aljegyző mellé osztatott be.

Ezen ingyenes állásában végezte igen terhes teendőit 1837-ig s időközben házasságra lépett 1835-ben május 17-én kölesei Kölcsey Klárával.

1837. évi áprilisi tisztújítás alkalmával szolgálatainak jutalmául 1-ső aljegyzővé választatott, mely tisztségre 1841-ben újból egyhangúlag választatván meg, azt 1845. évi június haváig viselte, a mikor is nagy többséggel főjegyzővé választatott.

A megindított tiszti perek elbírálására a főméltóságú kancellária által több megyékből nevezettek ki a delegált törvénynek tagjai, Krassómegeye főispáni helytartója Kiss András úr elnöklete alatt. – Tartottak is néhány ülést, de a perek folytonosan a kifogások terén mozogván, érdemleges ítélet alá nem vétethettek.

Ilyen állapotban voltak azok a bekövetkezett 1848-iki epochális időkig, a mikor az első magyar miniszterium megalakulván, az első magyar igazságügyi miniszter Deák Ferencz, a delegált törvényszéke: feloszlatta s megszüntette, elrendelvén egyidejűleg, hogy a megye saját kebeléből állítson össze a perek elbírálására egy érdektelen tagokból álló törvényszéket. Ez meg is történt, s az így alakult törvényszék valamennyi perben a tisztí kerestet ítéletileg leszállította, vagyis a pereket beszűntette, melyek a levéltárban feltehetőek.

A nagyszerű kormányválság következményeképen Beöthy Ödön neveztetvén ki Biharmegye főispánjává, Miskolczy Lajost az első gyűlésen főjegyzői állásába visszahelyezte.

Beöthy nemsokára tisztújító széket tartott s ez alkalommal ő az érmelléki járás főszolgabírójává választatott.

Ezután alig egy hónap múlva testvérbátyja, az első alispán Miskolczy Károly képviselővé lett megválasztatása folytán leköszönvén, ennek helyére a második alispán Thurzó János, ő pedig a Thurzó helyére második alispánná lett megválasztva, mely hivatalát az akkori rendkívüli idők kívánalmaival egybekötött temérdek zaklatottságok között, a muszka tábornak a világi fegyverletételt megelőző napokban Nagyváradra lett bevonulása perczéig viselte, a mikkor nevezett Károly testvérével együtt Álmosdra, birtokára haza menekült, tehát 1849. évi augusztus haváig.

Ezen időtől fogva elvonultan gazdaságával foglalkozott s bár az akkori absolut kormány által fel lett híva hivatalt vállalni, nevezetesen közigazgatási hivatal

vállalására, később pedig arra, hogy az alakított úrbéri törvényszék elnöki székeért folyamodjék, csöndes magányában élt, melyen csak annyiban történt változás, hogy az 50-esévek elején az érmelléki helv. hitv. egyházmegye ülnökévé, majd 1858-ban segédgondnokává választatott meg, mely minőségben egyházát is szolgálta körülbelül 1868 vagy 1869-ig.

Az absolut kormány átlátván a nemzet elégedetlenségét s lehetőleg minden téren tanúsított resistentiáját, szelídülni kezdett; 1860. évi októberben kiadatott a történelmi nevezetességű csász. kir. diploma, melynek alapján az 1849-ki világosi fegyverletétel idejétől fogva gyakorolt absolut kormányzás megváltoztatásával, a régi alkotmányos kormányforma állíttatott vissza, azonban sok változtatásokkal.

A megyék ekkor újból felállítottak, szerveztettek, így a többi között Bihar vármegye is, melynek kinevezett főispánja gróf Haller Sándor a mondott év december hava egyik napjára a tisztválasztó gyűlést híván össze, azon alkalommal Miskolczy Lajos a megye első alispánjává választatott egyhangú felkiáltás útján.

E minőségben nem egészen egy évig, 1861 november haváig szolgálhatott, mert Bécsben nem lévén az illetők megelekedve sem az ország magatartásával, sem a megyékbeni kormányzással, főleg pedig a gyakran feljajdult közgyűlésekkel, a megyék ismét feloszlattak, a közgyűlések betiltattak s a hol mégis összehívtak és összeültek, mint Miskolczy Lajos elnöklete alatt Biharmegyében is, azok szuronyt szegezett katonaság által lettek szétosztatva.

A megyei tisztviselők lemondtak lemondott azok

s a saját nevében Miskolczi Lajos is s kezdetét vette ismét egy új közigazgatási forma.

A megyék csak névleg tartattak fenn, de kinevezett tisztviselők által, egy főispánnak, illetve főispáni helytartónak címzett hivatali főnök vezetése alatt intéztettek az ügyek, közgyűlés tartásáról, önkormányzatról szó sem lehetett többé.

Ily körülmények között az alkotmányos érzelmeiktől áthatott Miskolczi Lajos újra falusi otthonába vonult, családjának, kis gazdaságának magányába élve, várta csendben a dolgok jobbra fejlődését.

Az ország hű fiait nem csüggedtek el, jobbjaik tanácskoztak s a cselekvés terére léptek. 1865-ben a híres »húsvéti cikk«-ben Deák Ferencz a Pesti Naplóban közzétette tanácskozásai eredményét s felhívást intézett a nemzethez, hogy a hajlandóvá lett uralkodónak nyújtson jobbot.

Ezen epochális felhívás megteremtette gyümölcsét úgy fent, mint alant; az uralkodó országgyűlést hívott össze az 1865. év decz. 10. napjára, még pedig az 1848. évi törvény értelmében Budapestre, melyre a székelyhídi kerületben Miskolczi Lajos ellenjelölt nélkü egyhangúlag lett képviselővé választva.

1867-ben a parlamenti kormány kineveztetvén, csakhamar következett a főispánok kinevezése, kiknek vezetése alatt az ismét helyreállított alkotmányos közigazgatás szerveztetett, a megyei tisztválasztó közgyűlések összehívtak, így Biharmegyében is összehívatott az 1867. év ápril havában, mely alkalommal Miskolczi Lajos első alispánnak egyhangúlag megválasztatott.

Ezen állásában szolgálta megyéjét 1872. évi január haváig, a midőn az újra bekövetkezett tisztválasztás

alkalmával a nem tetszése szerint történt pártalakulások reá kedvetlenítőleg hatván, magát újból kijelöltetn¹ nem engedte s a megyei szolgálattól, az azon gyűlés jegyzőkönyvében foglaltak szerint, közmegelegedésre történt hosszú szolgálata után – megvált.

Az újonnan választott alispánnak a megye pecsét-jét azon óhajással adva át, hogy használja azt oly folt nélkül, oly szennytelenül, a mint az ő általa használtatott, elhagyta a megye termét s ismét almosdi magányába vonult, azon szándékkal, hogy hosszas szolgálatai után előrehaladott életkora hátralevő napjait ott élje le.

De 1875. év tavaszán akkori belügyminister Tisza Kaiman felhívása s általa tett felterjesztés folytán, Ő felsége a koronás király által Közép-Szolnok Kraszna vármegyék és Zilah szab. kir. város főispánjává nevezetett ki, minek folytán főispáni székét Közép-Szolnok megyében april hó végén, a másik két törv.-hatóságnál pedig május hó elején elfoglalván, lakását Szilágy-Somlyó krasznamegyei székvárosba tette át

Az 1876. évi XXXIII. törvényczikk némely törvényhatóságok rendezését szabályozván, Debreczen központtal és székhelyivel a volt Hajdu-kerületből Szabolcs- és Biharmegyének Debreczenhez közel eső községeiből, egy egészen új vármegyét – Hajdumegye elnevezéssel – alkotott s Miskolczy Lajos 1876. évi augusztus havában az új vármegye szervezésével bízott meg s Ő felsége által Hajdumegye és szab. kir. Debreczen városa főispánjává nevezetett, s így a reá nézve igen kellemes Szilágy-Somlyó székhelyét Debreczennel cserélvén fel, 1876. évi augusztus havában ideköltözött.

Debreczenben élt szorgalmatoskodva 1883. év május haváig, a midőn látásának hirtelen elvesztése által reánehezedett s a mai napig jobbra nem fordult csapás folytán, főispáni állásátóli felmentetését kérte, mit megkapván – s a Szent István-rend kiskeresztjével hosszas szolgálatainak s érdemeinek jutalmául legfelsőbb helyen kitüntettetvén – ismét álmosdi magányába vonult, hol lelki szemeivel folyton az ország politikai viszonyait kísérve, magas kora daczára teljes lelki épséggel a napi események magaslatán lebegve, családjával együtt örülve vagy bánkódva, keresztyéni megadással viseli a vakság által reá mért csapást.

BAJCSAI BELICZEY ISTVÁN.

Az 1865-ik évben Békés vármegye székvárosában, B.-Gyulán, nagy érdeklődéssel készültek az országgyűlési képviselőválasztásra.

A fellépett három jelölt egyike sem karoltatott fel ugyan valami nagy lelkesedéssel, azonban más hiányában már úgy látszott, hogy e három között fog a szavazás dönteni, a midőn egy napon az egyik jelölt programbeszéde alatt a város egy érdemes polgára a hallgatók között megpillantván Beliczey Istvánt, mellé lép s harsány hangon elkiáltja magát: »Olyan ember kell nekünk követnek, mint Beliczey István!«

A felkiáltás okozott ugyan némi zavart, de a ki attól a legnagyobb zavarba jött, az maga Beliczey István volt, ki az időben visszavonulva gazdálkodván, nem gondolt arra, hogy magát képviselőnek választassa.

Ezen episod után néhány napra be kellett látnia Beliczeynek, hogy Hegyi uramnak, a becsületes csizmadiának, szívből fakadt szavai nem hangzottak el a pusztában, meg kellett hajolnia jó barátai s a választó közönség akarata előtt s el kellett fogadnia a jelöltséget, a mely jelölés győzelemmel végződött, mert Beliczey mind három ellenfelét legyőzve, a bekövetkezett választáson képviselőnek választatott.

Ekkor kezdődött Beliczeynek politikai szereplése, a mely Békés vármegye politikai életében új időszakot teremtett.

Békés vármegyében ez idő szerint a helyzetet az arisztokratia dominálta. Óriási birtokaik hatalmas befolyást biztosítottak számukra s ezen befolyásukkal a szabadabb s demokratikusabb eszmék terjedésének gátat vetettek s conservatív nézeteik uralma alatt tartották a gyér számban levő középosztálybeli egyénekből, de legnagyobb részét vagyonos földművesekből álló vármegyét

Br. Wenckheim Béla szintén Békés vármegyei főúr szabadelvűbb nézetei sem tudták őket lelkesedésre ragadni, miután azonban br. Wenckheim Béla az azon időben alakult első ministeriumban, mint belügyminister foglalt helyet, a Békés vármegyei arisztokratia Deák elvei mellé sorakozott s az 1867-ik évi vármegyei tisztújítást már ezen elvek alapján akarták megejteni s meg kell adni, hogy győzelmeikre nézve a legszebb reményekkel kecsegtethették magukat.

Beliczey István, a kit szabadabb s demokratikusabb elvei a balközéphez csatoltak, nem nagy reménnyel ugyan, de szívós kitartással vette fel a harczot a vármegyei Deák-pártt ellen és a legnagyobb meglepetésre a vármegye termében fényes győzelmet aratott s ezen győzelmével megteremtette Békés vármegyében a balközép uralmát, úgy hogy az 1869. évi képviselőválasztás alkalmával a vármegyének 6 képviselője közül 5 balközépi lett.

Ő maga B.-Gyulán gr. Wenckheim Frigyessel vette fel a harczot s daczára az ellenfél hivi leglázásabb tevékenységének, daczára az óriási költségeknek, több mint 1000 szótöbbséggel képviselőnek választatott.

Beliczey, mint tekintélyes vagyonnal rendelkező független ember, mindenkor hatalmas támasza volt a balközépnek és erős híve és barátja Tisza Kálmánnak, a kinek törhetlen hazafiságáról és államférfíui bölcseségéről meggyőződván, őt mindenben feltétlenül követte.

Beliczey István a balközéppártnak mindvégig hű követője volt, képviselőiséget ugyan 1872. évben már nem vállalt, azonban a vármegyében a pártvezérséget megtartotta s a pártot győzelemről-győzelemre vezette.

Beliczey István a fusio és Tomcsányi József elhalálása után Békés vármegye főispánjának lett kinevezve s ezen állását 13 évig viselte, a mely idő alatt Békés vármegyét a legjobban igazgatott vármegyék sorába emelte.

Tapintat, éles ész, a helyzetek könnyű és helyes felismerése, SZÍVÓS ragaszkodás eszméinek kiviteléhez, s a liberalismus és demokratismus hamisítatlan érzelmei uralták Beliczey lényét, a ki közszereplése alatt nemcsak politikai, de társadalmi és közgazdasági téren is vezére volt vármegyéjének.

Vármegyéje iránt való szeretetének, mint főispán sokszor adta tanújelét, a midőn nem kiméivé időt és fáradságot s latba vetve hatalmas befolyását, sok üdvös eredményt produkált.

Így az árvizek által gyakran és érzékenyen sújtott vármegye ármentesítési ügyeinek felkarolásával milliónyi hasznót okozott.

Ő vetette fel Békés vármegyében a kőutak építésének eszméjét s első volt, a ki a közmunka-alap sárba dobott százezreit koczkaalakú gránitkövekből készült utakba fektette be, tartósabb nevet szerezvén magának az útba épített gránitkőnél.

Hosszas lenne felsorolni mindazon sikeres eredményeket, a melyek főispáni működését koronázták, bölcs munkálkodását fényesen igazolja az általános tisztelet és rokonszenv, a mely őt mint főispánt környezte s a legfelsőbb elismerés, a mely őt közhasznú működéséért a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntette ki.

Legerősebb politikai ellenfelei meghajoltak üdvös ténykedése előtt s midőn a vármegye 10 éves főispáni jubileumát ünnepelte, a vármegye közgyűlésén egyik szélsőbaloldali képviselő tartotta az üdvözlő szónoklatot.,

A vármegye lakosságának osztatlan szeretetével koszorúzva vált meg Beliczey István főispáni állásától, de nem vált meg a közügyekben való résztvételtől, a mely téren még sok hasznosat van hivatva vármegyéje érdekében cselekedni.

Beliczey István politikai egyéniségétől nem lehet elválni a nemzetgazdát, mert mint ilyennek működése is országos méltánylásban részesült.

Mint a vármegyei gazdasági egyletnek 1873. év óta fáradhatlan elnöke s mint különben is nagybirtokos, sok életrevaló eszmével lépett a gazdasági téren sikra s mintaszerű gazdasága a hasznos ismeretszerzések telepe volt.

A dohánytermelés tanulmányozása céljából még mint balközépi képviselő a kormány által külföldi tanulmányútra küldetett s ezen útját s ott szerzett tapasztalatait a gazdaközönség nagy hasznára egy szakmunkában meg is örökítette.

A lótenyésztés terén is találkozunk az ő praktikus nézeteivel; az ő utánjárása és indítványai következtében léptette életbe a kormány a lótenyésztőkre nézve azon felette kedvező intézkedést, hogy a hadsereg

részére szükséges lóanyag nem mint addig egyes megbizhatlan vállalkozóktól, hanem közvetlen a tenyésztőktől szereztessék be.

Azon praktikum és helyes irány, a mely Beliczeyt mint gazdát is jellemezte, azt lehet mondani közmondásossá vált s valóban sokan sokat sajátítottak el az ő helyes nézeteiből.

Beliczey társadalmi téren is vezére volt vármegejének, a melynek közönsége mindig nagy rokonszenvvel kísérte az ő határozott s önálló életnézeteit, a melyeken sohasem látszott meg a divatos eszmék és jelszavak hatása, mindig a maga jelölte helyes irányban és saját eszméivel lépett előtérbe, mindig hozott felszínre valami újat s a közönségre nézve mindenkor hasznos dolgot.

Beliczey a magyar embernek minden erényeivel meg van áldva; valódi típusa a felvilágosodott, széles látkörrel és műveltséggel bíró magyar embernek, felfelé üggetlen, saját nézeteinek bátor kimondója s mindennek, mi nemzeti, lelkes pártolója, e mellett nemes szív s a szép iránt való hamisítatlan rokonszenv jellemzi.

Életrajzi adatait röviden a következőkben vázoljuk:

Bajczai Beliczey István régi nemes család sarja, született B.-Csabán 1827. évben, tanulmányait részben atyja házánál, részben a külföldön szerezte s azok bevégeztével nagy vagyonnal rendelkező atyja oldala mellett gazdálkodni kezdett, míg az 1848. év mozgalmas napjai őt is kiragadták a családi körből s mint nemzetőrtiszt küzdött hazájáért; a szabadságharcz után elvonulva gazdálkodott s 1861-ben rövid ideig mint vármegyei főpénztárnok működött.

Az 1860-ik évben házasodott meg, nőül vevén Konopi Antóniát.

Az 1865-ik évben B.-Gyulán képviselővé választott s ezen kerületet két cikluson át képviselte. 1876-ban Békés vármegye főispánjává neveztetett ki s ezen tiszteől az 1889 évben saját lemondása folytán vált meg.

Egyébként életrajzi adatai a főispánok albumában bővebben közölve lévén, e helyen azok felsorolásával részletesebben nem foglalkozunk, csupán jellemezni akartuk a férfiút, a ki hazájának, vármegyéjének s partjának példás odaadással szentelte életét s munkásságát.

ESZTERHÁZY ISTVÁN GRÓF.

Azon számos magyar és az erdélyi részekhez tartozó mágnások közül mint Bánhidy Albert, Bánffy Dezső, Bánffy László, Bethlen Gábor, Degenfeld Imre és Lajos. Károlyi Tibor, Keglevics Gábor és Béla, Luzsinszky Pál, Orczy Elek, Podmaniczky Frigyes és Géza, Odeschalchy Gyula, Simonyi Lajos, Ráday László, Szentkereszti Zsigmond, a generálisunk által különösen kedvelt parttag volt: Eszterházy István.

Szívélyesebb, barátságosabb viszony alig képzelhető, mint máskor is említém, a mi partunkban azon időben és az ezen fentebb említettem parttagok kiváló előzékenysége az 1848-iki honvédség körében megszokott pajtáság létezett.

Ezen különösen kedvelt, szeretett párttagok közé tartozott Eszterházy István gróf, ki különben 1822 ben Pozsonyban született s a Cseszneki-ház idősb ágából származott. Gyermekkorában sokat volt Tatán, később Pozsonyban tanult. A szabadságharcz előtt Békésmegyében aljegyzősködött és Wenckheim Béla oldala mellett egyik támasza volt a szabadelvű-partnak.

A szabadságharcz kezdetekor mindjárt beállt, - elfelejtve minden családi traditiót, nexust, - Kiss Ernő táborába s ment a ráczok ellen harcolni. Ezekből let-

tek a vitéz harczedzett hadfiak. A Damjanich rettenthetlen hadtestébe beosztva, harczolt Szolnoknál, osztván ezen első nagyobbszerű fegyvertény veszélyében és dicsőségében, mert a szolnoki csatától kezdve a a Garam vizéig meg sem állva kelt ezen hadtest diadalrol-diadalra, míg a komáromi vár felmentésével végezték Magyarország egyik legdicsőségesebb hadjáratát.

Eszterházy István 18 ütközetben vett részt, mint hadnagy, tehát ott, a hol ember-ember ellen harczolt; elmondhatja méltán magáról:

»Száz csatár, ezer veszély közt
Vívтам éretted hazám.«

És utoljára résztvett Budavár ostromában is. Végre a Görgei hadtestébe lévén beosztva, ott volt a világosi fegyverletételnél. Ezek a dicsőség napjai voltak. Mindent szenvedtek, kiálltak a szabadság, a haza szent nevében, tűrtek vég nélkül, mígnem besoroztatván, mint közlegény az osztrák hadseregbe, Csehországba, Klottauba vitetett, innen sok tűrés s szenvedés után hazakerülvén: báró Jeszenák Jánosnak, a magyar szabadságharcz egyik martyrjának leányát elvévén, két ízben Pozsonymegyéből a szemesei kerületből lett képviselő és a bal-közép párthoz tartozott. 1875-ben Tisza Kálmán által Pozsonymegye és Pozsony szabad királyi város főispánjává neveztetett, e tisztséget számos évekig viselte. Tisza Kálmán teljes bizalmát bírta; résztvett a függő államadóssági bizottságban.

Mint főispán ellen sokszor tettek ellene egy vagy más okból Tiszánál mótiót, de a pártvezért soha sem

tudták ellene semminemű lépésre bírni. Éppen olyan bizalommal viseltetett ő Tisza iránt, mikor a főispánságot elfogadta, mint a milyen bizalommal volt irányában Tisza visszalépésekor is.

Azt hisszük, kellemes szolgálatot teszünk neki, midőn emlékét a balközéppárt korabeli időkre visszavezéreltük.

HEGEDÚS SÁNDOR.

Hogy milyen nehéz képviselői álláshoz jutni Magyarországon még akkor is, ha valakinek már valódi érdeme és neve van, ki nemcsak folyékonyan beszél, de valódi szónoki tehetséggel is bír, azt mutatja Hegedús Sándor esete, ki nemcsak mint az ellenzéki »Hon« főmunkatársa, de mint a balközép választási röpiratának »A baloldal és törekvése« című híressé vált munkának szerzője volt ismeretes, ki bár a bal-középpárt központjából erélyesen támogattott és képviselőjelöltségi körútja valódi diadalmenet volt, szónoklatai körútjában emlékezetessé tették őt hosszú időre, mégis kisebbségben maradt Abrudbányán és Tapolcsánban.

Igaz, hogy Bittóval, Kerkápolyival, a Deák-pártnak tekintélyeivel és a kormány eszközeivel Tapolcsánban kellett megküzdenie s bár bizonyos nemével az öntudatnak nézhet vissza a küzdelemre, mégis a végeredménye minden erőfeszítésnek csak az lett, hogy két ízben nem bírtak megválasztatni.

Hanem a harcz edzi meg a katonát, ő is edzett publiczista és képzett szónok volt már akkor, midőn 1875-ben Abrudbányán képviselővé választották.

Mielőtt képviselővé választották volna Hegedús Sándort, nemcsak a »Hon«-nak, de az erdélyi »Magyar

Polgár«-nak és a jeles »Vasárnapi Újság«-nak, a kedvelt »Fővárosi Lapok«-nak, azonkívül a bécsi »Fremdenblatt«-nak, az »Economiste français« nevű külföldi lapoknak munkatársa volt és egész szép nevet vívott ki magának az irodalom terén.

Midőn a fusió talaja előkészítetett, Hegedüs Sándor a fusió ellen határozott állást foglalt el, barátai semmiiképen sem tudták közreműködésre megnyerni; végre a múzeum-utczában a 3-ik számú házban összejött Tisza Kálmánnal, ki őt megnyugtatta.

Hegedüs Sándor, ki 1847-ben született, 28 éves korában lett a magyar országgyűlés tagja, valóban szép eredménynyel, mert ezen fényes állását: eszének, szorgalmának, tudományos képzettségének, fáradhatlan munkásságának méltó jutalmául tekintheti.

Hegedüs már mint jogász tekintélyre tett szert társai között; ő volt szónoka azon küldöttségnek, mely a közös ügyeket meg nem szavazó képviselőket akkor üdvözölte.

Ő a balközépnek tollával tette a legnagyobb szolgálatot, a parlamentáris működésének fényes sikerei már a fusió korára, Tisza Kálmán idejére esnek, erről csak később szólhatunk, elég most róla annyit mondunk, hogy a balközép soraiban növekedett nevezetes publicistává; hosszú sora van előtte még az életnek, melyeken át munkásságát, fényes tehetségeit a haza javára érvényesítheti.

Sokat írhatnánk társadalmi, közgazdasági működéséről, elébe állíthatnánk példányképül, mint kötelességérző munkaerőt, követésre méltó például a fiatal nemzedéknek.

Elmondhatnánk, hogy sok budgetet védelmezett jól és sikerrel.

Elmondhatnánk azon bátorságát, miként vette fel a keztyűt minden alkalommal az ellenzék legnevezetesebb férfiival szemben.

Felemlíthetnénk, hogy Szapáry gróf az osztrák pénzügyminiszterrel együtt miként küldték Parisba a valuta kérdései felett tartott nevezetes tanácskozásra és hogy a fiatal Hegedűsnek volt bátorsága kikötni, hogy a bimetallicus utasításokat oda módosítsák, hogy csak akkor fogja utasítását a belépés iránt használni, ha Németország és Anglia is belép.

Ezeket Hegedűs Sándor politikai szereplésének méltatói nem fogják elfeledni soha.

Hegedűs Sándor széleskörű államgazdászati ismeretekkel bír, azt bizonyítja az »Önkormányzat és pénzügy«-e művével. A mit olvasott, tanult, azt megemésztette, arra visszaemlékezik és élesen vágja fejéhez politikai ellenfeleinek, ha azok valamely terén a nemzetgazdászathoz járatlanok, észjárása, gondolatmenete, helyes, irálya gördülékeny és precíz.

Méltán választották a tudományos akadémia levelező tagjává; rég megérdemlette.

Akármit tesz, félig sohasem tesz, serényen, gyorsan, de egyszersmind körültekintőleg, meggondolólalag el mindenben.

Azon számos pénzügyintézetknél, hol mint elnök, alelnök, igazgató működik, sohasem tapasztalják, hogy még más számos jótékonyági, vallási, irodalmi és parlamenti foglalkozásai is vannak.

És a jótékonyági és vallási elfoglaltatásai alkalmával azt tapasztalják, hogy épen oly szorgalmas és buzgó ingyenes hivatásai betöltésénél vagy talán még-

szorgalmasabb mint parlamenti és társulati kötelességei elintézésénél.

Azon előkelő állás, melyet a társadalomban, a parlamentben elfoglal jelenleg, leginkább annak köszönhető, hogy a toll és a szó egyaránt hatalmában áll; szépen beszél; jól hangsúlyoz, a tájshólásnak minden árnyalata nélkül.

Midón szemére vetették számos mellékkereseteit, ő öntudatosan felelte, hogy azok a becsületes munka érdembe húzott díjai és oly nyíltsággal, oly őszinteséggel felelt, hogy politikai ellenfelei az átállás bizonyos nemével hallgattak el.

Mi már ifjú korában felismertük, hogy ő a bal-közép soraiból egy igen hatalmas tagjává fog válni a fusionális szabadelvű kormánypártnak.

VÁRADY GÁBOR.

Várady Gábor 1820. november 11-én M.-Szigeten született. Atyja: Ádám, köztiszteletben álló főjegyzője volt Máramaros megyének negyedszázadon át.

Várady iskoláit M.-Szigeten és Eperjesen végezte, mint végzett jogász a 60-ik számú »Wasa« ezredhez ment mint kadét, miután a vármegye őt a m. k. testőrségbe fölvételre ajánlotta.

A m. k. testőrségbe 1841-ben lépett, együtt szolgált Görgeyvei, Klapkával, Korponay Jánossal, Móricz Károlylyal, Máriássy Jánossal, Asztalos Sándorral és sokakkal azok közül, a kiknek az önvédelmi harcban kimagasló szerep jutott.

A testőrségből kilépve, ügyvédi vizsgát tett úgy a közjogból, mint utóbb a váltótörvényből s megyéjébe visszatérve, mint tiszteletbeli aljegyző kezdte meg közpályáját.

1848 ban a m.-szigeti nemzetőrség szervezésénél mint százados nagy tevékenységet fejtett ki s az első 10. honvédzászlóalj megalakításakor a Máramaros megyére eső 4 századból álló kontingenst ő szervezte, ő adta a honvédeknek az első oktatást s úgy indította őket útnak, egyik századot a másik után.

Az oláhság között Erdélyben s a határszéleken kitört zavarok megfékezésére Szabolcs vármegye segít-

ségül küldte nemzetőreit s eljött a szabolcsi önkéntes szabadcsapat is, a melyben a vármegye színe java, intelligentiája, ifja, örege képviselve volt. A Vay-ak, Patay-ak, Kállay-ak, Borbélyok, Zoltánok, Ilosvay-ak; Elek, Bónis stb. mind tagjai voltak e díszes századnak, a mely Váradyt választotta és kérte fel parancsnokul.

Előbb Borsán, a vármegye keleti határszélén működött e század, utóbb, mert hat heti szolgálatra válalkozott, Katona Miklós hadtestéhez csatoltatott, hol a szabadcsapat, Várady századossal együtt, a szerencsétlen fővezénylet daczára, derekasan viselte magát s a hírheft futásban nem vett részt, sőt a visszavonulást fedezte.

A szabadcsapat megyéjébe visszatérvén, Várady az egész év végéig a nemzetőrökkel s egy század Vilmos huszárral a vármegye délkeleti határait védelmezte az erdélyi határőrök s parasztlázadók ellen.

Január elején Rapaics ezredes fölismervén Váradyban a szervező tehetséget, egy nemzetőri zászlóalj alakításával bízta meg őt, a melyet a megyebeli magyarok, oroszok, oláhokból Várady gyorsan létrehozott, felszerelt. E zászlóalj utóbb Váradynek a zászlóaljhoz intézett s ez által lelkesedéssel elfogadott indítványára a honvédségbe soroztatott s a 105. számot kapta.

E zászlóaljat vezényelte Várady mint őrnagy előbb Zurics alezredes s máramarosi főparancsnok vezérlete alatt, utóbb a Kazinczy-féle hadtestben, melynek zsbói katasztrófájánál Kazinczynak a haditanácsban a fegyverletételre irányzott indítványa ellen Várady, ki akkor már mint dandárnok működött, mint legelső szólalt föl, az elJen határozottan tiltakozott, kijelentvén, hogy a fegyvert nem teszi le s azonnal át; s vette előbbi zászlóalja

parancsnokságát s elvonult Zsibóról, mit igen sok csapat követett, zászlóalját fegyveresen hozta vissza a vármegyébe, a melytől azt kapta.

Várady 1847. júliusban kelt egybe Hegedűs Krisztinával, pesti tekintélyes és köztisztviselőben álló ügyvéd és földbirtokos Hegedűs Zsigmond leányával, a ki a nemsokára bekövetkezett önvédelmi harcz legnagyobb része alatt követte férjét a táborba, követte őt a száműzetésbe külföldre, a hol Várady egy darabig a hohenneimi akadémiában lakott, szorgalmasan látogatva az előadásokat. Első gyermekük, Gabriella, a ki Hyeronymi Károly neje lőn, külföldön született.

Utóbb neje visszatért külföldről s atyja bécsi nagy összeköttetéseinek segélyével eszközölte ki, úgyszólván meseszerű módon s elszántsággal, férje amnesztíátását.

A midőn Várady megyéjébe nejével visszatért s ügyvédi irodát nyitott, az ügyvédi téren nagy sikereket mutatott fel, ezenkívül a társadalmi, humanistikus, közmívelődési téren jelentékeny mozgalmat fejtett ki, a miért az absolut hatalom embereinél folyvást a fekete könyvbe volt beírva, sőt midőn 1857-ben a német törvénykezés megszüntetése s a magyar nyelv visszaállítása iránti mozgalmat megindította s annak élére állott és az ide vonatkozó több száz aláírással ellátott petíció Kassán a császár kocsijába dobott, az elrendelt szigorú vizsgálat következtében Váradynak mint ügyvédnek Sztropkóra áttételét rendelte el a császári kormány – mi azonban egy bécsi nagy befolyású hivatalnok és magyar ember jóvoltából, annak fiókjában maradt.

1860. év végével Várady egyhangúlag Máramaros megyei másod-alispánná választott s mint ilyen

és törvényszék elnök működött az 1861. évi országgyűlés megnyitásáig, a hol. mint Técső kerületi képviselő jelent meg, mely kerületet azóta szakadatlanul képviseli.

Az 1861. évi országgyűlésen a trón változásra vonatkozólag általa tett módosítás volt a többi között egyik oka annak, hogy az első felirat el nem fogadtatott.

Az országgyűlés fölосzlatása után ismét elfoglalta alispáni székét s a Pálffy-provisorium beköszöntésével az egész tisztkarral együtt ő is lemondott s ismét visszatért ügyvédi irodájába.

Az 1865-iki tisztválasztásnál újra egyhangúlag választatott meg másod-alispánnak, mely tiszt az országgyűlés tartama alatt a vármegye határozata következtében helyettes által lön betöltve, Várady azonban látva az alispáni s képviselői alias összeférhetlenségét, 1867-ben az alispánságról Szaploneczay József első alispánnal együtt leköszönt.

1868-ban egyike volt azon 12 képviselőnek, kiket a ház a balközép tagjai sorából, a balközéppárt kijelölése következtében, az 1868-iki első delegációba beválasztott.

1873-tól 1875-ig, t. i. fusio megtörténtéig a balközép-klub elnöke volt, még Ghyczy idejében többszöi elnökölt az értekezleteken, miután Ghyczy lassanként előre készült a pártból való kivonulásra.

Ghyczy pénzügyministersége alatt egész a fusioig Várady mint rendes pártelnök működött.

A fusionális tárgyalások alatt Tisza Kálmán Móricz Pál útján megkérdezte Váradyt, hogy nem vállalna e el az igazságügyi tárczát, Várady részint anyagi, részint

megrongált egészségi állapotára való hivatkozással, tagadólag válaszolt.

A következő nap maga Tisza kereste föl Váradyt, ismételve felszólítását, annak megjegyzésével, hogy az »anyagi bajokon segíthetnének«, azonban Várady, a kit a több évi politikai küzdelem s különösen az utóbbi időbeni mindennapi elnökösködés az értekezleteken és sok más teendő, éjjeli munka, egészségi tekintetben nagyon megviselt, megmaradt kijelentése mellett s midőn Tisza ismételte kívánalmát, mely úgymond a párté is, Várady azon feltétel alatt ígérte az elvállalást, ha egészsége helyreállítása végett, legalább 6 havi szabadságot kap, mit azonban Tisza, tekintettel az új ministerium nagy és nehéz feladatára, nem látóit esz-, közölhetőnek.

Köztudomású tény egyébiránt, hogy Ragályi Gyula, a balközép egyik legtiszteltebb, legrokonszenvesebb tagja kijelentette, miszerint ő kifizeti Váradynak minden adósságát, ha az igazságügyministeri tárczát elvállalja.

Várady Tisza kérdésére Péchy-t ajánlotta egyik ministerül s midőn Tisza beleegyezett, csakugyan Várady vitte el Péchy-t Tiszához.

A fusio megtörténvén, a szabadelvűpárt Váradyt a pártban alelnökül választotta, ugyanezen időben választatott meg a képviselőház egyik alelnökéül, mit a ház 1878-ban ismételt

Ezenkívül a korábbi években az állandó bíráló bizottságnak, utóbb pedig a közoktatásügyi bizottságnak huzamosabb ideig volt elnöke.

Az 1879-ik évben egy magyar származású bécsi journalista bizonyos 300 frtos provisio-ügyben bűnvizsgálat alá került s a házmozgásnál a többi iratok között

Váradynak egy rendjel kieszközlésére vonatkozó levelei találtattak s ámbár e levelek semmi összefüggésben nem voltak a Sonnenberg nevű vádlott ellen inkriminált ténynyel, Schmerling a legfőbb semmitőszék elnöke s több más centralista matadorok által eszközölt nyomás következtében, az államügyészség ezen leveleket a vég-tárgyaláson felolvastatta, azt akarván, hogy ezek felolvasásával nemcsak Várady, hanem a magyar kormány kompromittáltassék.

Ennek következtében Várady a képviselői mandátumot letette.

Ekkor Várady maga kért maga ellen vizsgálatot s ezt a részérőli gyakori szorgalmazás után el is rendelték, miután a bécsi törvényszéktől a Sonnenberg-féle bűnperiratokat nagy sokára átküldték a budapesti kir. törvényszékhez.

Időközben Váradyt egyhangúlag újra megválasztották képviselőnek, miután azonban a törvényszék még nem döntött a vizsgálat iránt, Várady újólag bejelentette a Háznak, hogy ezt az újabban nyert mandátumot is leteszi.

Ennek következtében újólag elrendeltetvén a választás, Várady újólag megválasztatott.

Ezt követőleg kimondván a budapesti kir. törvényszék, hogy büntethető cselekvény tárgyi tenyálladéka hiányában az egész eljárás beszünttetetik, Várady a mandátumot elfogadta.

Azóta is folyvást tagja a képviselőháznak,

Várady több mint két évtized óta a ref-szeged ref. lyceumnak felügyelő-gondnoka, valamint gondnoka a máramaros-ugocsa ref. egyházmegyének is majdnem egy negyedszázad óta.

A m.-szigeti »Erzsébet; kiseddóvó-egyesületnek 1854-ben történt megalapítása óta elnöke.

A Móricz Károly elnöklete alatt 1867. év óta működő honvédegyesületnek keletkezése óta alelnöke, több éven keresztül alelnöke volt a budapesti honvéd-egyesületnek is, mely egyeslet által ezelőtt három évvel rendes elnökké választatott.

A magyar orvosok és természetvizsgálók 1876. évben M.-Szigeten tartott nagygyűlésének elnöke volt.

Midőn P. Szathmáry Károly s több ügybuzgó nő közreműködésével az »Országos kiseddóvó-egyesület«-et megalapította, ezen egyeslet elnökévé választatott, társelnöke b. Sennyey Pálné volt, ennek leköszönésével Tisza Kalmánné lett a női elnök.

Várady 1879-ben az elnökségről leköszönt, azonban a választmánynak s a tanügyi bizottságnak azóta is folytonosan tagja.

Ezenkívül több humanistikus egyesületnek elnöke vagy alelnöke.

A hírlapirodalom terén 1843. év óta működik; napilapokban, folyóiratokban számtalan tárczát, cikkeket, értekezéseket irt.

1865-ben Máramaros megyében Szilágyi Istvánnal és ifj. Jura Györgygyei megalapították a »Máramaros« hetilapot, melynek Várady azóta főmunkatársa s az országgyűlés tartama alatt huszonöt év óta minden héten ír egy országgyűlési levelet a »Máramaros« részére. Ezen levelek egy része külön kiadásban is megjelent.

A »Szigeti Album« szerkesztésénél, mely munka jövedelme a szigeti ref. iskolát ért tűzvész által okozott kár enyhítésére szolgált, Szilágyi István és P. Szath-

máry Károlylyal együtt működött közre, valamint együtt működött Szilágyi Istvánnal az orvosok és természetvizsgálók 1876-ki m. szigeti gyűlése alkalmára kiadott Maramaros megyei nagy monográfia szerkesztésénél is.

Ő szerkesztette a Szilágyi István 40 éves tanárkodása alkalmára kiadott szép és tartalomdús Albumot is..

Megírta Maramaros megye történetének az 1848/9. önvédelmi harczra vonatkozó részét.

Az Asztalos Sándor és Móricz Samu 1848/9-ki honvédhősök emlékére M.-Szigeten fölállított szobor létrehozásában kiváló része volt.

Több nevezetes honfitársunk fölött tartott emlékbeszédeket: Beniczky Lajos fölött az újpest; temetőben, Ludwigh János képviselő fölött a nemzeti színház előtt, Rapaics Dániel emlékezetére a budapesti vármegyeháza nagytermében, a Buda ostrománál elesett honvédek sirja fölött ismételten, Asztalos Sándor emlékezetére Szigeten stb. stb.

VÉCSEY TAMÁS.

Vécsey Tamás egyik élő bizonyítéka annak, hogy a demokratikus alapokon nyugvó parlament magához vonzza az odaillő elemeket az állam bármely távoli részéből s az ideális célokért lelkesedő bármelyik munkás osztály köréből. Vécsey a Lévay Józseftől, Herfurth, Hazslinszky, Pauler, Wenzel s más híres tanáraitól kiérdemelt jeles bizonyítványait a gyakorlati életben igazolta. Az eperjesi collegiumban kifejtett nagyhatalású jogtanári működése következtében olyan tekintélyre és hírnévre tett szert, hogy 1870. augusztus 12-én országos képviselővé választották a késmarki kerületben, hol eleinte nem voltak más hívei, mint lelkes volt tanítványai, a kik egykori tanáruk híveivé tették a választók többségét.

A munkakedv és képesség azonnal megtalálta a munkatért a képviselőházban, hol akkor még nem volt meghonosítva a szakbizottságok rendszere, hanem az osztályok keretén belül minden képviselő résztvett a tanácskozásban és a vitában. Vécsey mint osztályjegyző a Somssich Pál elnöklete alatti központi bizottságban gyakran képviselte az osztályt, a balközéppárt értekezletein pedig egyideig Majthényi Dezsővel ő volt a jegyző. Ez utóbbi minőségben bő alkalma volt Vécseynek a balközép működését folyvást közelről szemlélni s híven megfigyelni.

A Deák-párt és a balközép külön klubbozását Kovách László háznagy sürgette. Ezt eleinte Deák nem helyeselte, Vukovich később is károsnak mondta a külön klubbozást. De végtére is a különböző pártok külön értekezletei igen természetesek.

A balközéppárt a maga értekezletein minden parlamenti kérdést előre megvitatott. Interpellatio, indítvány nem került a Ház asztalára párttanácskozmány és megbízás nélkül. Minden törvényjavaslat, előadói és kisebb ségi vélemény szórói-szóra olvastatott s mindezt előbb általánosságban, azután pontonként részletesen tárgyalta a párt. Módosítvány sem adatott be a pártértekezlet előleges jóváhagyása nélkül. A tanácskozásokat 1873-ig Ghyczy Kálmán vezette; mellette ült a parlamenti élet páratlan ismerője, a minden közügyet behatóan tanulmányozó Tisza Kálmán és Vécsey mint jegyző, külön asztalnál ült b. Simonyi Lajos, Várady Gábor, Péchy Tamás, kik minden törvényjavaslatra ex asse készültek, részt vett a vitában Nyáry Pál, ki a ministereket is fumigálta. Nyáry Vécseyt kedvelte, mert ez türelmesen hallgatta s ha kellett ki is egészítette a Nyáry hü és bő idézeteit Gneistből, továbbá áhítatos érdeklődéssel hallgatta Nyáry elbeszéléseit a szabadságharcz korából. Figyelt az értekezleten Orbán Balázs és Hiador vagyis Jámbor Pál. Minden iránt érdeklődött Csernátony, a »rongyokra« olvasott Ellenőr alapítója és P. Szathmáry Károly a »Hazánk«, majd a »Hon« fáradhatatlan jobb keze. Sokat beszélt Vidlicskay József és Halász Boldizsár.

Ghyczy látszólag nyugodtan elnökölt, de a közéletben ülő jegyző hallhatta az ideges suttogást, melylyel a helytelen felszólalásokat glossálta: »nem ide tartozik«,

»nem való«, »de sokat beszél«, »de huzamosan szól« stb, viszont a neki tetsző nyilatkozatokra mormogta: »ez áll«, »ez igaz.«

1871 május 3-án jött létre a balközépnek az a nevezetes és következményeiben nagy hatású pártnyilatkozata, mely szerint a delegációba választás nem ütközik a párt programjába, miután Andrassy a közös ministeri és a királyi címezésben a magyar közjogi felfogást érvényre emelte. A delegátusok választásában Vécsey Tamás tizennegyedmagával vett ekkor részt, mit a szélsőbal hibáztatott, de a balközép tagjai későbbben többnyire követtek.

Az 1869/72. országgyűlés végső ülészsaka elközelegvén, a következő választásokra elő kellett készülni. A pártszervezési munkálatok tárgyában, a mit Tisza mondott, azt megnyugvással fogadta a párt, legfeljebb Mocsáry Lajos mert nyíltan opponálni a klubban.

1872. márczius 6-án lett köztudomású, hogy a szélső baloldal ki akarja beszélni a még hátralevő hat hetet, úgy, hogy a választási törvényjavaslat és öt évi mandátum letárgyalható ne legyen. Erre Lónyay »határozatlan tartamú« üléseket indítványozott. Ilyen ülés nyílt meg 1872 márczius 7-én esti 5 órakor. Zaj, izgatottság, tombolás, kacaj, ingerültség jellemezte ezt az éjjeli ülést, melyben a helyzet ura lett Németh Albert, Dóry János, Szakácsy Dániel, Lázár Ádám, Bobory Károly, Majoros István, főleg pedig Vidlicskay József. Ghyczy Kálmán ott hagyta az ülést, Gyórfy Gyula és Dobsa Lajos nógatták a balközépieket. Éjfél után 2 órakor lett vége az ülésnek, főleg Szontagh Pál figyelmeztetésére: »hogy ha egymást nem kíméljük, legalább kíméljük a Ház tisztviselőit, gyorsíróit és szolgálóit.«

Az országos baloldali pártgyűlés márczius 9-én előértekezletet s 10-én ülést tartott, melyet Tisza úgy tudott moderálni, hogy egy szerény kérvény beadásánál egyebet nem határozott. Igazi mintaképe volt a fegyelmezett választói gyűlésnek, minőt sem Verhovay, sem Polónyi nem tudna rendezni.

1872 márczius 13-án Ghyczy bejelenté a pártértekezleten, hogy a szőnyegen levő választási törvény minden pontjához hozzá kivan szólani ő is, hogy így az agyonbeszélés miatt kilépni készülő párttagoknak jó példát adjon a pártfegyelemben. De Ghyczy ez bnmegtagadása nem oszlatta el a dissonántiákat.

A reformpárt alakítása érdekében gr. Csáky Tivadar 1872. márczius 16-án már nyíltan agitált. A bal-közép márczius 19-iki pártértekezletén Ivánka Imre kijelenté, hogy az obstructiót rosszalja s ingerülten távozott, rövid idő alatt kilépett gr. Károlyi Ede, gr. Keglevich Béla, br. Podmaniczky Frigyes, Kürthy István, Prónay János is. Jókai Mór, Beöthy Lajos, Schwartz Gyula, Vécsey Tamás sem helyeselték az agyonbeszélést, ez utóbbi egyszer mégis kénytelen volt benne résztvenni, miután Györffy Gyula, ki akkor »rendező« szerepet játszott, szenvedélyesen kiáltá az agyonbeszélni vonakodó Vécseynek: »ha nem akarsz beszélni, lépj ki te is a pártból« – így mondott Vécsey egy elméleti fejtegetést az általános szavazatjogról. Az agyonbeszélés 1872. ápril 12-én végződött, az 1. §. 44 szótöbbséggel elfogadtatott s az országgyűlés pár nappal mandátuma lejárta előtt szétoszlott.

Az 1872/5. országgyűlésre szóló választás nagy elkeseredéssel folyt. Az ellenzék Budapesten elveszítette minden kerületét. Vécsey felajánlotta a maga biztos

ellenzéki kerületét Jókai vagy Csernátony számára, de ajánlata el nem fogadtatott. A Lónyay-kabinet megkapta a többséget, de már 1872 végén kiütött a kormányválság, melyet kéz alatt Somsich Pál is előmozdított. Lónyay a miniszterelnökséget Szlávnak adta át, kit mindenki szeretett.

A balközép értekezletei 1873. év elején aggodalmakra adtak okot. A kormányt minden áron buktatni akarók kortholták a mérsékelttebbeket. Jankovics Miklós, Gubody Sándor heveskedtek a »juste milieu« k ellen, Tisza ott hagyta a tanácskozási termet, de ünnepélyesen visszahívták. Tisza és Ghyczy elkerülhetlennek mondták az adóemelést, b. Simonyi Lajos és Péchy Tamás ellenzték. A pártértekezletek elnéptelenedtek, a duzzogók és fatalisták a szomszéd szobákban tarokkogtattak. Ghyczy mind nyíltabban mutatta, hogy a balközéppel némelyekben nem ért egyet. Kiemelte őt a pártnak tisztelete, de az elnökséget tovább vinni nem akarta 1873 márczius 12 én kijelenté Ghyczy, hogy »a kiegyezés olyan, mint a nemzetközi szerződés. Ennek megszegése casus belli, ellenünk lázítaná a nemzetiségeket. Inkább akarja a mostani magyar (Szlávy) kormányt, mint semmi magyar kormányt.«

Tisza csípősen jegyzé meg Horn Ede fusionalis törekvéseit. Ghyczy és Kis Lajos az adóemelés megszavazása mellett nyilatkoztak s márczius 13 án Tisza azzal nyugtatta meg a párt többségét, hogy a »többségnek magát alárendelni ígéri.« Ellenben Jankovics Miklós, Gubody Sándor, Vidlicskay József az adóemelés megtagadását követelték, sőt az el nem fogadást párt-kérdéssé akarták decretálni. Ez ellen érvelt Csernátony és Vécsey Tamás. Az ülést Várady Gábor ügyesen berekesztette. Már-

czius 14-én Ghyczy mély megilletődéssel nyilvánítja, hogy ő, ha magát erkölcsileg meggyilkolni nem akarja, kénytelen az adóemelést megszavazni. Az együttmaradás érdekében másnap Tisza úgy szólt a Házba, hogy az adóemelést elvben nem ellenzi. De ez a nyilatkozat már nem tartóztathatta vissza Ghyczyt a balközép elhagyásától, kinek Szlávay és Wenkheim gratuláltak, hogy az adóemelési pártolásával magát kormányképesé tette. Erre 1873 márczius 19-én Móricz Pálnál párttanácskozmány tartatott, melyben résztvett: Tisza Kálmán, Jókai Mór, Csernátony Lajos, Péchy Tamás, Várady Gábor, Salamon Lajos, Ragályi Gyula, Baranyai Ákos, Györffy Gyula, Majthényi Dezső, Papp Lajos, Jankovich Miklós és Vécsey Tamás. Tisza kifejtette nézetét a párttaktikáról. Másnap este conferentiát tartott a balközép. Megjelent 73 tag. Először Ghyczy Kálmán emelt szót, a legnagyobb csendben: »Őszi nyilatkozatom el nem fogadtatása után magamat e pártban kisebbségben levőnek érzem. Mint ilyen visszalépek a párt vezetésétől. Átengedem a tért kizárólag azoknak, a kik közjogi politikájuk alapján hiszik a többség bizalmát birni. Az eddig elért vívmányok megóvásában szívósságot, a visszaszerzendő jogok érdekében óvatosságot ajánlok. A párt határozatában megnyugszom. Engedelmet kérek, hogy innen távozhassam a pénzügyi bizottságba.« Mindenkit meghatott a magával örökös tusában álló, de szívből szeretett egyik pártvezérnek resignációja, kit lelkesen éljeneztek azok is, a kik nem követték.

Vécseyt egészen elérzékenyíté a búcsúzás, könnyezve nézett a távozó után, kit a szünni nem akaró éljenzés még csak visszapillantásra sem bírt indítani,

sőt még az sem, hogy Tisza Kálmán kért szót. Ghyczy nem maradt egy percre sem, hogy meghallgassa vezértársát, kivel oly hatalmas parlamenti diadalokat aratott, távozott Ghyczy látszólag a pénzügyi bizottságba, valóban pedig új politikai irányba, hogy a balközépbe többé vissza ne térjen soha.

Tiszára maradt a pártnak egyedüli vezetése. Bizalmat kért, kitartást ígért; kijelenté, hogy ha sem Csávozszy, sem Ghyczy irányának nem enged a balközép, annak állása szilárd lesz és nem reménytelen. Az intransigens elem bizalmát egészen meghódította az 1873 márczius 23-iki imposáns fellépésével, midőn az escompte-bank itteni alapítását ellenző osztrák ministerium elleni retorsióként a quóta és kamatfizetés felfüggesztését javasolta Tisza. Ez a merész javaslat Ghyczyék iránt demarcationalis vonal volt, de jelezte, hogy a nemzet jogainak védelmezésében Tisza rettenthetetlen. Azt már előbb is tudták, hogy Tisza a király jogi állásának is hűséges őre. A király személyesíti és képviseli a magyar államot. A király trónraléptének negyedszázados évfordulóját akarta a kormány megünnepeltetni, de az indítványt csak a Tisza Kálmán hazafias és dynasticus motivációjára fogadta el a Ház. Somsichék már akkor kezdtek félni a Deák-Tisza-pártok fusiojától, holott előkelő Deák-pártiak pl. Falk Miksa már akkor közölte abbeli meggyőződését Vécseyvel, hogy »Tisza nélkül nem lehet erős ministerium.« Ezt a hitet megerősíté számos tünemény pl. a Házat rendkívüli izgatottság lepte meg, midőn a magyargyűlölő Miletics Szvetozár az elnöki emelvényhez támaszkodva tettlegességekkel fenyegetődött a hatóságilag eltávolított szerb zászló kérdésében, hogy: »majd visszahelyezzük még.« A kormány meg-

döbönt a vakmerőség hallatára. Tisza emelkedett fel ekkor s a magyar állami souverainitás érzetével követelte a »visszahelyezzük« megmagyarázását. Tisza méltóságteljes fellépésére Miletics meglapult. A Ház egy lidércnyomástól szabadult meg.

A hivatalos lap 1874 február 22-én hozta a királyi elhatározást, melylyel Vécsey Tamás kineveztetett a budapesti egyetem római jogi tanszékére. A balközép elvéivel nem ellenkezett a bírói, honvédtiszti és egyetemi tanári állások elfogadása, de illőnek találta Vécsey magát új választásnak vetni alá, példát adva arra, a mit azóta az összeférhetlenségi törvény kötelességül szabott ki. A késmárki választókerület sietett Vécseyt harmadszor is megválasztani. Trefort minster a kinevezéshez sem előzőleg, sem utólag nem kért semmiféle politikai capitulatiót, de Vécsey nem titkolta, hogy kelemetlen az ellenzéki padon ülni a kinevezett egyetemi tanárnak, holott kellemes volt ugyanott ülni a választott eperjesi professornak. A pártok azonban megbíztak a Vécsey Tamás független önálló jellemében és fáradhatatlan tiszta kezében.

Megválasztották az országos alapokat vizsgáló bizottságba, melynek előadója lett s a terjedelmes latin okiratok áttanulmányozása alapján véleményes jelentést dolgozott ki, mit a ház nem tűzött ugyan napirendre, de sokan olvasták azt és helyeselték. A bányatörvényjavaslati szakbizottságban 1874 kora tavaszától nyár derekáig minden délután résztvett: Vécsey s rábízták a végleges szövegezést is. Vécsey Tamás serény munkálkodást fejtett ki más szakbizottságokban is; tagja volt a fusio után az igazságügyi, a kérvényi, a mentelmi, a könyvtári bizottságoknak. Az igazságügyi bizottságban előadója volt a

zsidók s keresztények közti házasságról szóló törvényjavaslatnak, mely azonban csak a következő országgyűlés igazságügyi bizottságából került napirendre, midőn azt Vécsey egyik kedves tanítványa Literáty Ödön referálta, a Vécsey-féle szerkezet méltatásával. A kérvényi bizottságot Vécsey emelte a képviselőház véleményező bizottságává, ő referálta az orthodox és neológ zsidó ügyet, mely a két millió forint Haynau-féle sarcz hovafordításával függött össze, ő referálta a kényes zászlósértési Seeman-ügyet, a népgyűléseket korlátozó ministeri rendelet kérdését, a boszniai occupatio sérelmeit, szóval országos érdekű publicopoliticus tárgyakat, melyek iránt a Ház a Vécsey javaslatai elfogadásával határozott.

Egyetemi tanári teendői és jogirodalmi munkássága teljes idejét követelvén, önként megvált Vécsey a képviselőségtől 1881-ben s azóta kizárólag az Egyetemnek és a Magyar Tudományos Akadémiának él.

BETHLEN GÁBOR GRÓF.

A balközép erdélyi számos hívei között a képviselőházban előbb vagy utóbb a következők valának a mi pártunk tagjai: Bánffy Dezső báró, Bartha Miklós, Berzenczey László, Bethlen Gábor gróf, Eszterházy István gróf, Horváth Gyula, Makray László, Orbán Balázs, Papp Lajos, Szentkereszti Zsigmond báró, Ugrón Gábor, Tisza László.

Ezeknek egyfelől az ultra oláh ultra szász párttal és az erdélyi aristocratia számos érdemekben gazdag Deák-párti tagjaival és az egész hivatalos apparátussal Bánify Béla gróf, Bethlen Farkas gróf, Bethlen János gróf, Kemény György, Kemény János, Kemény István, Kemény Gábor, Kemény Géza, Kemény Kálmán, Bánify Albert, Mikes János Ádám és György fiaival, Bethlen Sándor gróf, Nemes Nándor, Jósikák, Wesselényiek, Beldiek, Mikesek és Eszterházyak, ezen ismert nevezetes családok igen számos tagjai ellen kellett küzdeni.

A két párt közt a választási küzdelem éles volt, főleg míg gróf Péchy Manó mint királyi biztos vezette a királyhágóntuli politikát.

A Királyhágón innen megbukott Deák-párti notabilitásokat igyekezett gróf Péchy bejuttatni a Házba. És ha mégis bírt a balközép néhány kerületet a Király

hágón túl megtartani, csak a párt ottani vezetőinek köszönhető, kik országos hírű jelöltek zászlóit lobogtatták. Ezek közé tartozott gróf Bethlen Gábor.

Midőn az 1878-iki kiegyezési tárgyalások folytán a szabadelvű-párt egy része kilépett, a Tisza-Wenckheim kormányra nehéz napok virradtak. A Lloyd subventiójának megszavazására már csak hét volt a többség. A válságos órákban a kormánypárt egyik hü tagja megszólítja Wenckheimot s azt mondja neki: »Kegyelmes uram! Rosszul állunk, 7 többségből. Egy pár embernek legyen magán dolga, vagy legyenek véletlenül valódi vagy színlett betegek – a kormány le fog szavaztatni.«

Vagy hiszitek, hogy ti vagytok hivatva az ország ügyeit legczélszerűbben vezetni és a pártot összetartani vagy nem; ha nem, akkor adjatok helyet másoknak, de tovább ezen kétes kimenetelű dolgot így ne hagyjátok, tenni kell valamit, a mi a leszavaztatástól benneteket biztosít; midőn a párt ennyi szavazattal, ennyi többséggel rendelkezik, a kevésbé gondolkozókra hathat az ellenzéki persvasió, a képzelt diadal, a végzetes bukás kellemetlensége, szóval ez az állapot így sokáig nem tartható.'

„Mit tennél hát te a helyzetünkben? kérdi Wenckheim, mert arról, hogy mi hivatottaknak hisszük magunkat az ország ügyei vezetésére, tanúskodik az, hogy a kormányon állunk, ha ezen hitben nem lennénk, már leköszöntünk volna/

»Hát kegyelmes uram – válaszolt a hü párt-ember – itt van ez a 10-15 százsz képviselő, ezeknek a kiegyezési politika ellen semmi kifogásuk nem lehet – duzzognak a magyar kormány ellen. Egyezzünk ki

velők, a politika az exequentiák tudománya, qui habet tempus, habet vitam, ha megerősödünk, akkor majd meglássuk mit teszünk, de most első dolog a többséget biztosítani.«

„A miket elbeszélte – monda Wenkheim Béla – abban sok igazság van, és ha Tisza valami modolításban megállapodnék a szászokkal, nekem nem lenne ellene semmi kifogásom; beszélj legközelebb Tiszával, majd én is szólok vele.’

»Jól van – felelt az illető, a mint bejő Tisza a klubba, rögtön beszélek vele.«

A mi barátunk úgy ült le a klubb ministeri székei egyikébe, hogy a belépőket rendre láthatta. Nemsokára jött a belügyminister, a mi barátunk sem késik, elébe megy a belépőnek és mielőtt mások lefoglalták volna, előadta szó szerint az azelőtt fél órával Wenckheim ministerrel folytatott párbeszédjét. Tisza, mint mindig, egyszerre készen volt a válaszszal és minden habozás nélkül feleli: »a dologból nem lehet semmi, a szászokhoz való közeledésnek nagy elvi és személyi differentiák állán? k útjában.

Először elvi, én ugyan elbukhatom, de én Magyarország államiságának rovására semmi néven nevezendő engedményeket nem teszek soha, de tegyük fel, hogy a szászok kijózanodtak volna és átlátták, hogy a privilégiumok korszaka lejárt s ha belátják, hogy a magyar vagy székely nemesek kiváltsága megszűnván, már most a szász kiváltságok sem tarthatók fenn.

Igaz, hogy a szász separatismusnak, a szász kisiparosnak gondot okoz a szabad beköltözés joga, a czéhrendszer eltörlése, a szabad ipar, a szász városoknak részben a megyékbe való beolvasztásuk, a király-

földnek politikailag megszüntetése, szóval a chinai falak leomlása. De hát az ő kedvükért visszafelé még sem meketünk és én nekik politikai tekintetben concessiókat nem tehetek.

Én ugyan azt tartom, hogy az erdélyi szászok a német törzs többféle szakadt szálai közül a legszebb, a legtermékenyebb földön laknak s mind értelmiségüknél, mind vagyonosságuknál fogva praedominálják a környékükön lakó magyarokat, oláhokat egyaránt; a szász földmives 5 frt census mellett választó, községükben, megyéjükben, az országgyűlésen, úgy politikai, mint vallási téren annyi szabadságot élveznek, mennyit sem a múltban, sem a jelenben egész Németországban hasonló mérvben nem élveznek; a vallásszabadság Magyar és Erdélyországban régi, oly széles, hogy a kormánynak más befolyás, mint a suprema inspectió egyáltalában megengedve nincsen, majd adnának nekik Poroszországban, ha ott hasonlót követelnének.

A nyelvüket művelhetik, használhatják, írhatnak s irnak és a korlátlan sajtószabadságot, az egyesülési jogot felhasználják, a mint nekik tetszik. Más bajuk nincs, mint az, hogy a magyar államban a többség nyelve a magyar.

Hát tegyük fel, hogy a szászok belátták, hogy ennek így kell lenni. Ekkor még egy akadálya van a közeledésnek; személyi akadálya Wächter Frigyes és gróf Bethlen Gábort akarnák feláldoztatni.

Nagyfontosságú dolog Magyarországra, hogy Szebenben, Brassóban, Medgyesen, Beszterczen, Kővár vidékén és Naszódon ki tartja kezében a politikai hatalmat?

Wächter Frigyes született szász, 1848/49-ben a magyar szabadság védelmére kelt, míg a szászok több-

sége a reactio és az absolutizmus érdekében küzdött. A Wachter-család nyelvére, érzelmeire nézve tökéletes szász, de szabadságszerető és alkotmányos érzelmű szász. És mit mondjak Bethlen Gáborról, ki a szabadságért, a democratiáért az olasz légióba ment fegyverrel küzdeni, kinek politikai és személyes bátorsága, lovagiassága, becsületessége, megbízhatósága kétségtelen. Ha tehát elvi kérdések nem állának is útjában a szász transactional én eleshetem – monda Tisza, - de a magyar államiság eme két kipróbált bajnokát fel nem áldozom.«

Bethlen Gábor gróf, kiről Tisza Kálmán így vélekedett, született 1834-ben, tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, a szabadságharc után Genfben ment, ott katonai tanulmányokkal foglalkozott. Teleki László bizalmát kiérdemelve, fontos megbízással Olaszországba küldetett, beállott Garibaldistának s az egész hadjárat alatt Szicíliáig minden ütközetben hősi részt vett. Midőn Garibaldi fogságba esett, Bethlen Gábort is elfogták. Bethlen hazakerülvén, a balközéppárthoz csatlakozott, az első delegációban korjegyző volt, azután 1875-ben előbb Kis-, később egy évvel Kis- és Nagy-Küküllő megye főispánjává neveztetett ki.

Bethlen Gábor keresdi vára az erdélyi számos várakok legszebbike, a régi vár egy dombon fekszik, a keresdi várnak egyik felén egészen állanak a II-ik és III-ik körfalak, melyek 1519-ben lettek renoválva, - *svetus hoc aedificium*«, – tehát a XIII. századra vezethető vissza eredete. A tornyos bástyák máig is épségben állanak s bizonyítják, hogy az ősök saslakát a méltó utódok gondozzák.

E vár mindig a Bethlenek tulajdona volt – a

legrégibb Bethlen-birtok. Bethlen Farkas történelmét itt nyomatták, itt működött az első nyomda, a kazamatákban volt a református templom, a szószék bolthajtása ma is épen áll.

Mennyi jó, üdvös, hasznos, lélekiemelő dolgok kerültek Erdélyből Magyarországra – azt a historikusok méltányolhatják.

E vár szépségét emeli a nagyszerű kert, melyet nemcsak egyedül fekvése, de a gondos ápolás, a nemes ízlés tesz gyönyörűvé, e szép ódon várban és kertben lakik gróf Bethlen Gábor.

TISZA LÁSZLÓ.

A volt balközéppárt tagjainak életírását Tisza Kálmánnal kezdtük, Tisza Lászlóval végezzük, mert e párt sajátképpen Tisza Kálmán pártja volt, kik feltétlenül bíztak az ő hazafiságába, politikai belátásába, miért őt egész bizalommal követték.

Borosjenői Tisza László született Geszten 1829-ben június 27-ikén, az atyai háznál nevedett és tanítatott, ifjú éveiben sok ideig Biharmegye főjegyzőségére készült, sokat olvasott fenszóval és igen szépen tájkiejtés nélkül kezelte a magyar nyelvet szóval és Írásban, a magyar költők nagy részét könyv nélkül tudta, és ritkán, de alkalomszerűen szépen használta és alkalmazta.

1848 elején már Pesten jurátoskodott, 1848-ik évi márczius 15-ike után a budapesti nemzetőrség soraiban találjuk őt, hol előbb őrmester, azután főhadnagy, később mint segédtszolgálat, 1848 végével Perczel alatt táborozott. A moóri csatában sok sebet kapott, életveszélyben forgott, csataképtelenné vált, felgyógyulva sebeiből később a hadügyminister mellé titoknokul neveztetett ki.

A forradalom után hosszasan utazott külföldön Parisban, Londonban, Berlinben. Tanulmányain kívül asztalosmesterséget is tanult, mint felszabadult asztalos nem egyszer adta tanújelét ügyességének.

Visszakerülvén, Erdélybe ment lakni a mezőségre Csányba – az erdélyi mezőség az alföld hátrányait egyesíti a hegyi vidék gazdasági nehézségeivel – a partos földeket javítani, művelni igen nehéz, az egy vagy több évi javítás eredményeit egy sebes eső lemossa; a gabonatakarmány behordása, a trágya kivitele sokképen nehezítve van, a gazdaságot költségessé teszi, a mezőség tözegecs, nehéz művelésű földje, szárazabb climája a fa és takarmánynövények termelését nehezíti.

Azonban Tisza László gazdasági értelmének, bámulatos kitartásának nem szolgált akadályul semmi, amin ő előbb vagy utóbb ne győzedelmeskedett volna. Nagyszerű gyümölcsös kertje, regalírozott szőlői voltak.

A lovai híresek voltak a két magyar hazában.

A lótenyésztéshez, neveléséhez, annak befogásához, tanításához, hajtásához nagyon értett, ritka szeme volt, egy tekintetre felismerte a bajt s e téren is ritka őszinteséget tanúsított, lovainak eladásakor azoknak általa ismert jó és rossz tulajdonait mindig bevallotta.

Tisza László kezdeményezése és segítsége mellett jött létre a lovar-egylet, a gazdasági egylet elnöke lett Erdélyben.

A protestáns mozgalom élére állott s a nagyenyedi egyházmegye gondnoka lett.

Politikában megbízhatóbb, tevékenyebb, kitartóbb alvezér alig lehetett, sohase élt illúzióban, az ellenfél tehetségét, jellemét, eszközeit teljesen ismerte, azokat nem kicsinylette, a pénzt nem kímélte, áldozott a politikára, irodalomra Királyhágóninnen, Királyhágóntúl annyit, mennyit magános emberek közül igen kevesen vag/ épen nem is áldoztak.

Midőn együtt a balközép választásait vezettük, egy napon elesett Jókai Mór, Csernátony Lajos, Vidats István Budapesten. Jókai feljött a kör helyiségébe, hogy Tisza László, én, György Aladár és Boncza Miklós segédeim, kik szorgalmuk, megbízhatóságuknál fogva már akkor feltűntek s egészen új tervet állapítottunk meg a további teendők iránt.

Barátaink veszettnek tartották a balközép ügyét, mi azokat, kik a törvényes költségeket sem fedezhették, erősen segélyeztük s 11 megválasztott képviselőnél többet hoztunk össze, mint az előtte való országgyűlésen voltunk.

Egy ízben Tisza László ellen Kolozsvárott Nagy Péter kálvinista püspököt léptették fel, kit meg is választottak.

Egyszer csak híret viszik Tisza Lászlónak, hogy az ő külvárosi ellenzéki választói az úgynevezett Los-tótiak ostromolják a püspök lakását, ki akkor a pin-czébe menekült.

Tisza László nehézkes volta mellett felült nagy gyorsasággal bérkocsijára s a választói közé jutván, a kocsi bakjára állott, onnét erős szónoklatot tartott, elmondta, hogy Nagy Péter püspök most már valódi megválasztott népképviselő, kinek személye sérthetetlen s ha sértenék, a népet magát s a népfelség elvét sértenék meg s nem érdemli meg az a nép a szabadságot, mely tisztességesen élni nem tud azzal s hitvány gazember az, ki egy országos képviselőt orvul megtámad, még ha egy ember egy embert megtámad, az is hibáztatható erőszak, – de mégis egy ember, ha egy másikat egymaga támad meg, legalább némileg menthető, – de ha százával rohannak egy védtelen ember ellen, az

gyávaság, az rabláshoz, útonálláshoz hasonló kárhoztatható cselekedet.

A nép megértette volt képviselőjelöltjét, szépen elszéledt s Tisza László megmentette győztes politikai ellenfelének életét.

Az erdélyi uniónak a szebeni országgyűlésen lett keresztülvételében nagy érdeme volt, szóval róla mint politikai egyéniségről mindenki csak tisztelettel és elismeréssel emlékezhet vissza az ő szép múltjára. Sokat írhatnánk róla s több barátainkról, ezek, miket itt felhoztam, inkább baráti megemlékezések, mint biographiák, a helyszűke magyarázza rövidségemet, most térjünk át tárgyunkra.